

A GENERATÍV MESTERSÉGES INTELLIGENCIA FRANKENSTEINJEI – AVAGY A SZEMÉLYISÉG POST MORTEM DIGITÁLIS TOVÁBBÉLÉSÉNEK SZERZŐI JOGI MEGÍTÉLÉSE*

1. BEVEZETÉS

A modern technológia korában olyan szabályozási kihívásokkal találkozhatunk, amelyek korábban csak utópisztikus kitalációként léteztek. Azonban a gyorsan fejlődő mesterséges intelligencia eddig csak sci-fi filmek történeteként látott, valóságon felüli, digitálisan módosított emberi képeket ábrázoló alkalmazása mára valósággá nőtte ki magát.

Huszonegy évvel ezelőtt Andrew Nicole megjelentette Simone című sci-fi vígjátékát,¹ amelyben egy kétségbeesett rendező, Viktor Taransky, színészek munkájának helyettesítésére alkalmas technológiával pótolja a filmjében hiányzó színésznőt. Hiányolva a régi idők színészeit, akiket a rendező kedvére alakíthatott, Taransky a művészek hatalmas igényeit s azok makacsságát egy virtuális színészre cserélte, ezzel megalkotva Simone személyiségét. A semmiből felbukkanó gyönyörű színésznő hamar az emberek szívébe lopta magát a mozivásznakon keresztül. A hírnéven felkapaszkodva Simone berobbant a zenei világba is, emberek tömegeit, sőt, a teljes világot meghódítva. Mindez azonban már nem csak a fantázia szintjén mozoghat, hiszen ma már pár kattintással bármely internetfelhasználó text-to-video, azaz szövegből videótartalmat generáltathat az MI-rendszerek által.

A problémakör napjainkat érintő hazai esete a DreamWorks filmstúdiójából származó, szerethető zöld óriást illetően merül fel, mely során a kihívást az okozza, hogy a magyar szinkront megszólaltató hangot megeljük. A Shrek animációs filmek 2024-re elérték az ötödik rész gyártásához, mely a magyar szinkronstúdióknak fejtörést okozott. Az évek során Shrek karaktere összefonódott Gesztesi Károly néhai színművész és szinkronszínész hangjával. Így az új rész szinkronizálását tervezve felmerült a gondolat, hogy a szinkronszínész hangját az MI által szólaltassák meg újra. Ezt azonban családja s egykori kedvese ellenezték, hozzájárulásukat nem adták meg, ezért ez a felvetés hamar lekerült a lehetőségek palettájáról.² Ám valóban megilleti a szinkronszínész családját e jogosultság, hogy a szerettük személyiségjegyeit felhasználó s reprodukáló technológia alkalmazását engedélyezzék vagy épp megtiltsák? Illetve mi lenne, ha Simone példájára, felhasználnák jellegzetes személyi-

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadíj-pályázatán díjazott szakdolgozat szerkesztett változata.

¹ Andrew Niccol: Simone. Niccol Films, New Line Cinema, United States, 2002. 08. 23.

² <https://shorturl.at/gmCIT>.

ségjegyeit, ezáltal hasonló, viszont mégsem teljesen azonos hangot alkotnának, akit hallva pedig a közönség Shrekre asszociálna?

A magyar filmek sikerességét bizonyítja az is, hogy Magyarország számos Oscar-díjjal büszkélkedhet, melyeket mind a kiváló filmalkotásokért, mind a tehetséges közreműködők elismeréseként vehettek át a díjazottak. Ezen túl pedig a filmek sikerét a népszerű lekérhető médiaszolgáltató oldalán, a Netflixen elérhető magyar filmek széles választéka is alátámasztja.³ Azonban nem lehet eltekinteni a filmek óriásának számító hollywoodi stúdiók szerepétől sem, így célszerű a téma lehetséges amerikai szabályozási mintáját is vizsgálni.

1.1. A technológiai megalapozottság

Az MI virágzó világában elengedhetetlen megvizsgálni azt a történeti fejlődést, amely elvezetett e technológia olyan professzionális működéséhez, amely embereket megtévesztő módon képes személyek megjelenését, s ezáltal „műveket” előállítani. Ez a képesség pedig nem pusztán a felhasználók kritikai vizsgálatának esetleges hiányából adódhat, hanem az 1950-es években kidolgozott Turing-teszt új környezetben való alkalmazása járulhat hozzá a tökéletesítéshez. Alan Turing kiinduló kérdéséből, mely a gépek gondolkodási képességének meglétét vizsgálta,⁴ a mesterséges intelligencia által alkotott kép- és hangfelvételek valóság-látszatának vizsgálatához megfelelő követelmény felállítása vált lehetővé. A teszt során három szereplő, egy gép, egy ember és egy kérdező között kétpólusú kommunikáció történik. A teszt aktívabb résztvevőinek, azaz a gépnek és az embernek az a feladata, hogy meggyőzze a kérdezőt arról, hogy ő maga ember, és bizonyítani, hogy a másik a gép. A kérdező személy ezek alapján kiválasztja, melyik válaszadót gondolja a gépnek.⁵ Amennyiben rosszul választ, és a gépet ítéli meg embernek, elmondható, hogy a gép emberi intelligenciával rendelkezik.⁶

Ezzel a régóta fennálló mechanizmussal lehetséges a mesterséges intelligencia által generált felvételek valóság-látszata is, s ez teszi lehetővé mindazt a technikai hátteret, mely által a Taransky alkotta hibátlan színészi jellem valósítható meg. A filmben alkalmazott technológiai rendszer megalkotója, Hank, a rendezőre hagyta szoftverét, bízva abban, hogy Taransky tapasztalata a filmalkotásban kellő jártasságot jelent ahhoz, hogy a rendező meg-lássa alkotásában, ha az nem valódi megjelenést ölt. Ehhez azonban ma már nem szükséges évtizedek színészekkel való közös munkája, sem rendezői látásmód. A valóság-hű látszatot két MI-szoftver keresztvizsgálata biztosítja. Első lépésként a szoftver összegyűjti az adatbázisként szolgáló kép-, illetve hangállományt, generál egy újat, melyet aztán az ellenséges MI-szoftver megvizsgál annak érdekében, hogy megállapítsa, hogy az új felvétel hamis vagy

³ <https://www.netflix.com/browse/genre/107567>.

⁴ Ayse Pinar Saygin, Ilyas Cicekli, Varol Akman: Turing Test: 50 Years Later. Minds and Machines, 10. évf. 2000, p. 463–464.

⁵ Saygin, Cicekli, Akman: i. m. (4), p. 465.

⁶ Uo. 476.

valós. Amennyiben ez hamis, újat készít mindaddig, amíg valós eredményt nem kap.⁷ Ezáltal biztosított egy filmben a valóságot megtévesztő felvétel generálása, így a valódi személyek (mint a színészek, szinkronszínészek) digitális megalkotása.

Az embereket „klónozó” felvételek során nem pusztán egy adott pillanat valósághű ábrázolása fontos, ezen túlmenően, főként a filmbeli felhasználás esetében, elengedhetetlen, hogy a nézőben a legkisebb gyanú se merüljön fel azt illetően, hogy valódi embereket lát a képernyőn. Ennek köszönhetően valósulhat meg a színészek helyettesítése a generált felvételek használatával. Azáltal, hogy a gép képes az adatbázisként szolgáló felvételeken felismerni, megkülönböztetni az emberek, színészek által megjelenített érzelmeket, s ezeket reprodukálni, már valós fenyegetettség merül fel a színészekkel szemben munkájuk helyettesítését illetően. E technológiai hátteret pedig az érzelmi számítástechnika (angolul *affective computing*) biztosítja.

1.2. Fogalmi tisztázás

Mindenekelőtt érdemes az egyes alkalmazási módok és technológiák közötti különbséget tisztázni annak érdekében, hogy ezzel is közelebb kerülhessünk az MI-rendszer által kifejtett folyamat megítéléséhez.

A filmek során gyakran találkozhatunk olyan egyedi fantáziavilággal, mely a valóságtól távol áll, mégis ennek látszatát képes keltetni. Hagyományosan ezt a *computer generated imagery* (CGI) technológiájával, azaz számítógép által generált képalkotással hozzák létre a film alkotói.⁸ Ezáltal animációk elkészítése, speciális effektek és ezekhez hasonló alkotó folyamatok megjelenítése léphetett egy új szintre. Ilyen módszert fedezhetünk fel a Halálos iramban című film főhősét alakító Paul Walker halála után készült filmjelenetekben is. A színész által játszott karaktert halálát követően fivére alakította, akinek arcára a felvétel után digitálisan maszkírozták rá utólag az elhunyt képét.⁹ Ez a megoldás az Amerikai Egyesült Államok szabályrendszere által alkalmazott egyedi rendelkezéseknek köszönhetően volt kivitelezhető.

A közösségi média hétköznapi felhasználói ennél gyakrabban szembesülhetnek a személyek digitális módosításával, melyre a megtévesztő információterjesztés a jellemző,¹⁰ így a köztudat a mélyhamisítás kifejezéssel, vagyis a *deepfake*-kel illeti e jelenséget. Itt már a mesterséges intelligencia alkalmazása kerül előtérbe, mely lehetővé teszi a felvételek gyors

⁷ Aczél Petra, Veszelszki Ágnes: Deepfake, a valóttalan valósága. Gondolat Kiadói Kör Kft., Budapest, 2023, p. 142–143.

⁸ <https://shorturl.at/nsQW7>.

⁹ <https://www.klemchuk.com/ideate/who-owns-a-dead-actors-image>.

¹⁰ Frederick Dauer: Law Enforcement in the Era of Deepfakes, Police Chief Online, 2022. 06. 29. Law Enforcement in the Era of Deepfakes – Police Chief Magazine.

megalkotását. A *deepfake*-et a szólásszabadság jogának szabad gyakorlása támogatja,¹¹ ugyanakkor a személyiség sérelme már nagyobb jelentőséggel bír, mint a CGI esetében a hamisítással okozott sérelmek okán.

Az MI által létrehozott felvételek egyedisége, hogy nincs szükség „dublórra” (ellentétben azzal, ahogy azt Paul Walker esetében láthattuk), hanem meglévő képsorok, hangfelvételek alapján hoz létre valósághű új felvételt. A folyamat megnevezése során élhetnénk a reprodukció kifejezéssel, mint ahogy a *droit de reproduction* vagy *reproduction right*, azaz a többszörözés joga esetén használt ez az elnevezés. Habár az MI alkotásai alapjául használt művek hasonló többszörözésen mennek keresztül, mégis a generálás, illetve generatív kifejezés kiemeli a „végtelen számú” generálható eredmény lehetőségét.¹² A generatív MI elnevezés a technológia előretörésével egyre elterjedtebb lett, s az erre alkalmas programokat tervezők már mind a generálás tevékenységének jellemzőjével illetik.¹³

2. A SZABÁLYOZÁS SZÜKSÉGESSÉGE

Miért is van szükség a generatív MI-rendszerek alkalmazásának jogi szabályozására? A mindennapi életből merítve is megkaphatjuk a választ, hiszen az OpenAI MI-kutatócsoportja által fejlesztett DALL-E gépi tanuláson alapuló mesterséges intelligenciát alkalmazó rendszer 2021. január 5-én berobbant a köztudatba, és következményeként tömegesen tűntek fel az MI által generált realisztikus képek. Ezt túlszárnyalva a kutatócsoport 2024 februárjában jelentette meg Sora nevezetű MI-modelljét, mely text-to-video mechanizmusa által valósághű felvételeket generál pusztá megjelenítési instrukciók alapján.¹⁴ E generatív MI-rendszer használatával már-már hiperrealisztikus, a tökéletes megjelenés felett álló képsorok alkothatóak rövid, akár pár szóból álló utasítással a „prompt”, vagyis parancs megadására szolgáló felületen keresztül.

Azon túl pedig, hogy elengedhetetlen a szürke zónákat is jogilag szabályozni, e szükség a technológiába vetett bizalom terén is megmutatkozik. Kétségtelen, hogy az önvezető autók, okosothonok és biológiai sajátosságot felismerő készülékek korában a mesterséges intelligencia az emberi intelligencia szintjére igyekszik feltörni. Azonban a mesterséges intelligencia és a biológiai intelligencia semmiképpen sem azonos fogalom párok.¹⁵

¹¹ Alex Barber: Freedom of expression meets deepfakes. Springer, 2023. 07. 20.: DOI 10.1007/311229-023-04266-4, p. 39.

¹² <https://mek.oszk.hu/01900/01906/html/index430.html>.

¹³ <https://openai.com/sora>.

¹⁴ I. m. (13).

¹⁵ Bart Custers, Eduard Fosch-Villaronga: Law and artificial intelligence, regulating AI and applying AI in legal practice. Information Technology and Law Series, 35. évf. 2022, p. 29.

Mindezáltal az MI robotikus cselekménye sem tévesztendő össze az emberi magatartással.¹⁶ Mégis e határvonal elmosódása járulhat hozzá az emberek MI-be vetett bizalmának növeléséhez. Ugyanis minél jobban minimalizálódik a hibák aránya, annál hatékonyabb kommunikáció keletkezik gép és ember között. A felhasználó pedig már nem egy idegen adatbázis válaszait reméli, hanem az intelligens kommunikáció vágya vezérli a felhasználás során, bízva abban, hogy a sikerhez vezető mindig tökéletes, emberi hibáktól mentes előadóművész kerülhet ki kezei közül. Azáltal pedig, hogy ez nem csak a professzionális felhasználók körében elérhető, hanem a közönség sorai közt ülő „átlagos” internethasználónak is, úgy a digitális személyeket felismerő nézők számára nem idegen, illetve elrettentő a vásznon e személlyel való találkozás sem. Következményként pedig az MI-től való félelem csökkenhet, s fokozza a bizalmat, melyet az emberek a technológiával szemben támasztanak.¹⁷

A színészi munka tökéletes reprodukciója magasabb szintre léphet azáltal, hogy nemcsak az adott színész adott munkája kerül újraalkotásra, hanem ezenfelül annak tökéletesítésére is fennáll a lehetőség. Amint arra Aamir Butt vizsgálata felhívta a figyelmet, az algoritmikus tökéletesség, mely a tévedések alacsony számában és az alapvető emberi szükségletek, mint pl. az alvás hiányában rejlik, előmozdítja jelen technológia használatát. Továbbá felvetheti a kérdést, mi az akadálya az emberi munka MI által való helyettesítésének.¹⁸

Felmerülhet a kérdés, milyen szempontból érdemes a problémakört vizsgálni, pusztán személyiségi jogilag, mely alapvetően védi a képmást és a hangfelvételt? Esetleg szerzői, s azzal kapcsolatos jogok tekintetében tisztul ki az MI körüli homály? Mi történik, ha elhunyt színészt kívánunk ily módon feltámasztani?

2.1. A felhasználás etikai és jogi kérdései

Amint láttuk, a mesterséges intelligencia által generált valósághű felvételek gyakorlatban való felhasználásához minden technikai feltétel adott. Így további lépésként a felhasználás esetleges akadályait érdemes megvizsgálni. Ugyanis az említett eljárás, azaz a filmekben alkalmazandó művi képmások, illetve hangfelvételek előállítása, és ezáltal a színészek helyettesítése kézenfekvő megoldásnak tűnhet ily módon. Szükségtelenné válik a változás okozta adaptáció egy új hanghoz, képhez, a közönség akár teljes tudatlanságban élvezheti a technikai háttér által biztosított konzisztenciát.

Azonban ettől független visszatartó erő áll a felhasználás útjában, mely egyrészt etikai, másrészt jogi kérdéseken nyugszik. Az MI alkalmazásával Pandora szelencéje nyílik meg a felhasználás széles körét tekintve, hiszen másodpercek alatt létrehozhatóvá válnak olyan „művek”, melyek emberi alkotással hosszas alkotói folyamatot követelnek meg. Mivel az

¹⁶ Zódi Zsolt, Török Bernát: A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021, p. 425.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Mark Deem, Peter Warren: AI on Trial. Bloomsbury Professional, London, 2022, p. 89–91.

„alkotónak” már mérlegelnie sem szükséges, hogy megéri-e az időráfordítás, ami alatt elkészülhet a „mű”, háttérbe kerül ezzel a kockázatelemzés is, mely a „mű” sértő voltát mérné fel. Az MI segítségével az ötlet pár kattintással kivitelezhető, átalakítható, akár többszörözhető, s a hagyományos alkotási folyamatok által előállítható lehetőségek tárháza kimeríthetetlen lett.

2.1.1. *Etikai kérdések*

Etikai szempontból feltehető a kérdés, vajon megengedheti-e magának az alkotó, hogy az elhunyt személy egyéniségét használva „feltámassza” az ismert karaktert. Az anyagi vonzattól eltekintve, megkérdőjelezhető a folyamat során az alkotó által betöltött szerep, ugyanis, mondhatni digitális isteni szerepet játszva, feltámasztja az elhunyt személyt a közönség előtt. Élő emberek esetében is elgondolkodtató a használat etikussága, tekintve, hogy a művészek munkáját helyettesítő folyamat megy végbe, ezzel feleslegessé téve magát az alkotói munkát, s a színészi előadó tevékenységet. Megíratlan, „elénekeletlen” dalok, el nem játszott szerepek, fel nem vett felvételek készülhetnek, mind a művész akár egyszerű alkotására, egy-egy jogátruházására alapozva.

A robotika szabályozását vizsgálva felfedezhető, hogy az Európai Parlament is foglalkozik Isaac Asimov robotokat érintő erkölcsi normáival,¹⁹ melyből analógiát alkalmazva eljuthatunk a mesterséges intelligenciára is vonatkozó etikai törvényekhez. Habár a robotokat illető klasszikus felfogás szerint azok humanoid formát öltő gépek, ez a definíció mára elavulttá vált, s ezt egy tételes felsorolás váltotta fel, mely a szükséges jellemzőket nevesíti ahhoz, hogy egy gép alkalmas legyen a robot jelző elnyerésére. E jellemzők között a mesterséges intelligencia megléte is megjelenik, mégpedig alapvető rendszerkövetelményként, hiszen a robot mint egy MI-rendszer megtestesítője fejt ki a meghatározott funkcióit.²⁰ Az író-biókémikus kifejtette, hogy a robotoknak tilos emberi lényben kárt okozniuk, kötelesek engedelmeskedni az emberi utasításoknak, továbbá a robot köteles saját védelméről gondoskodni.²¹ A felsoroltak közül kiemelten jelentős lehet az első törvény az MI tekintetében, hiszen habár nem érheti közvetlen testi kár az MI sértő felhasználásával az embert, de a személy, mint sérthető individuum, méltóságában és ebből fakadó személyi jogaiban sérelmet szenvedhet, melyek védelmét a Ptk. is kiemeli.²² A személyek digitális klónozása kifejezetten alkalmas ilyen sérelmek okozására, akár büntetőjogi viszonylatban is, tekintve

¹⁹ Jelentés – A8-0005/2017, Európai Parlament: Jelentés a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról, 24.1.2017 – [2015/2103(INL)].

²⁰ Alan Winfield: 'What is a robot?', Robotics: A Very Short Introduction. Very Short Introductions. Oxford, 2012; online edn, Oxford Academic, 24 Sept. 2013: <https://doi.org/10.1093/actrade/9780199695980.003.0001>.

²¹ Zódi Zsolt: Platformok, robotok és a jog. Új szabályozási kihívások az információs társadalomban. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018, p. 47.

²² Ptk. 2:42. § (2).

azokat az eseteket, melyekben nem kívánt megjelenési környezetbe helyezik az előadót.²³ Az említett törvényeken túlmenően Etzioni az MI-rendszerekhez közelebb álló törvényeket írt le, melyek közt megtalálható az a követelmény, hogy az „MI-rendszernek világosan nyilvánosságra kell hoznia, hogy ő nem ember”,²⁴ illetve hogy „semmilyen információt nem tarthatnak meg vagy hozhatnak nyilvánosságra az információ forrásának explicit engedélye nélkül”.²⁵ Ennek megfelelően a generatív MI felvételei sem téveszthetik meg a közönséget, s elengedhetetlenné válik annak feltüntetése, hogy a felvétel nem emberi alkotás, s nem valós személyt jelenít meg, imitál. A hétköznapi felhasználásban a közösségi média felületein erre vonatkozó felhívó megjelöléssel találkozhatunk is, mint pl. a TikTok közösségi szolgáltatás felületén felajánlott gomb, mellyel a közzétételt végző felhasználó elláthatja tartalmát egy MI felhasználásáról szóló rövid címkével.²⁶

Etzioni törvényeinek hátterében megfigyelhetők a szerzői jog szabályozás alapjai is. Ezek egyike a személyhez fűződő jogokon belül a névfeltüntetés joga, mely az MI-rendszer esetén negatív jellegűvé válik azzal, hogy az alkotáson ne váljon feltüntethetővé, ezzel megtévesztővé olyan személy, ember neve, akinek a felvétel nem szerzői alkotása, hanem gépi használat eredménye. Az információ forrására vonatkozó kifejezett engedély szintén személyhez fűződő jogot, a nyilvánosságra hozatal jogát érinti azzal, hogy olyan információt feltételez (a szerzői jog szerint művet), mely korábban a közönség számára nem volt elérhető, továbbá a szerzői jog vagyoni jogait is érinti, mely a felhasználási engedély beszerzésének követelményét írja elő. E szabályozási kiindulás elgondolkodtathat, vajon alkalmas-e pusztán szerzői jogi szigorításokkal visszaszorítani az MI által generált hírességek megjelenését.

Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról kimondottan erkölcsi alapokkal is indokolja az információs társadalomban a szerzői jogok védelmét. Az irányelv a szerzők és előadók, színészek függetlenségének fenntartását ösztönzi, illetve méltóságuk megőrzését tartja szem előtt.²⁷ Felmerülhet a kérdés, vajon haláluk után mennyiben értelmezhető a méltóság és függetlenség megőrzése?

2.1.2. Jogi kérdések

A technológia jogi szabályozásának bizonytalanságát az elmúlt évek kiadott javaslatai, részszabályozásai is mutatják, mint például a digitális szolgáltatásokról szóló jogszabálycsop-

²³ L.: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/mar/13/deepfake-pornography-explosion>.

²⁴ Zödi: i. m. (21), p. 208.

²⁵ Uo.

²⁶ <https://shorturl.at/iACJW>.

²⁷ 2001/29/EK irányelv az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról, 2001. 05. 22., p. (10)–(11).

mag,²⁸ a digitális piacokról szóló jogszabály,²⁹ vagy a frissebb, 2021-ben kiadott javaslat a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról³⁰ (a továbbiakban: AI Act). Az említett Etzioni-törvények azon követelménye, hogy a nyilvánosság számára világos legyen, hogy a rendszer nem ember, értelmezhető az AI Act 52. cikkében, mely az átláthatóságról rendelkezik. A javaslat kifejezetten tartalmazza, *deepfake* kifejezést használva, a dolgozatban vizsgált generált felvételek esetét is. Ezek tekintetében kötelezi a rendszerek felhasználóit a rendszer használatának feltüntetésére.³¹ Egy filmalkotás esetében ez az adott művel kapcsolatos egyéb reklámanyagokon is feltüntetendő, figyelemmel a színészek által hordozott értékre, mely különböző lehet valós személy munkája, illetve e személy technológiai reprodukálása esetén.

A színészek előadását mellőző felvételek generálásának korlátlan használatát akadályozó jogi kérdések a mesterséges intelligenciát illető szabályozatlanságból is fakadnak. A sértő alkalmazások során a filmek esetében jellemző a szerző feltüntetése, így az interneten elterjedt *deepfake*-ekkel ellentétben, itt általánosságban ismert a generált felvételt a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tevő felhasználó személye. A Ptk. 6:519. § által megfogalmazott felelősség általános szabályának megfelelően a kárt az okozója köteles megtéríteni.³² Ezáltal azonban szétválasztandó a gép, annak megalkotója, illetve a használója, s végső soron a felvétel megalkotója vagy aki azt nyilvánosságra hozta. Mivel az MI felvételeinek létrehozása egyaránt függ annak felhasználója, s maga az MI-rendszer hozzátett kifejezéseitől, teljes mértékben nem zárható ki az MI szerepe a létrehozásban a felelősség szempontjából sem, azonban a felhasználás és a közönséghez közvetítés mozzanata, a felhasználó aktív magatartása esetén, a felhasználóra vetítheti az MI helyett a sérelmet szenvedett fél jogérvényesítési igényét.

Megtalálhatóak a felelősségi „konstrukciók” különböző változatai is, mint hogy a rendszerrel kapcsolatos felelősség nemzeti szinten való vizsgálata harmonizációra szorul-e, érdemes-e esetlegesen a rendszer felelősségét a termékfelelősség szabályai szerint vizsgálni,³³ valamint az igényérvényesítést ennek megfelelően értelmezni és végrehajtani. Az egységes szabályozás megalkotásának sikertelensége abból is eredhet, hogy a jogalkotó kénytelen

²⁸ <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/digital-services-package/>.

²⁹ https://digital-markets-act.ec.europa.eu/index_en.

³⁰ COM(2021) 206 final, 2021/0106(COD), Brüsszel, 2021/0106., Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206> (a továbbiakban: AI Act).

³¹ AI Act 52. cikk (3).

³² Ptk 6:519. §.

³³ Zódi, Török: i. m. (16), p. 190.

megtartani azt az egyensúlyt, mely egyrészt ösztönzi is az MI fejlesztését, innovációját, azonban a helyes felelősségi, illetve kompenzációs hatásnak is képes megfelelni.³⁴

Az MI használatának etikai, erkölcsi követelményét szakértői csoport is vizsgálta, melynek eredményeként többek között elsődlegesen az emberi autonómia védelmét emelték ki. Ezt kifejtve pedig az általános tisztetletben tartási kötelezettségen túl az iránymutatás az indokolatlan megtévesztés és a tisztességtelen manipuláció tilalmát is tartalmazza.³⁵ Abban az esetben is, ha az MI használója betartja a rendszerrel végzett műveletek során elvárt átlátható kezelést, a filmek során alkalmazott generált felvételek közvetett célja kimondottan a közönség megtévesztésére összpontosít, hiszen a technológiát az előadóművészek minél élethűbb reprodukálása érdekében alkalmazzák. Mindamellet, hogy az előadóművész újjáéled, s helyettesítve lesz, amennyiben az alkalmazója nem tájékoztatja a film nézőit, a közönség alkalmas arra, hogy a megtévesztés áldozatává váljon. Ez egy nagyobb volumenű film esetén egyrészt komolyabb anyagi differenciát is eredményezhet a film alkotóinak nyereségét tekintve, másrészt a közönség pedig olyan alkotásba investál anyagilag, amelybe a technológia alkalmazása hiányában nem tenné.

Az etikai és jogi korlátok betartása így kevésbé fogható fel az ezekkel okozott elmargadottságként, illetve a fejlődéssel való lépéstartás akadályaként, mivel ezen korlátok sokkal inkább biztosítják az elővigyázatosságot.³⁶ Mérlegelendő tehát, hogy mennyiben állhat az emberek érdekében jelen MI-rendszerek használata, hiszen ezek a potenciális jogsértések szükségtelen létrehozásának talajaként is tekinthetők.³⁷

2.2. A védendő jogi érték

A színészeket helyettesítő generált felvételek jogi helyzetét illetően megkülönböztetendő az általános képmás és a hangfelvétel védelméhez fűződő jog, illetve a speciálisan a szerzői joghoz kapcsolódó szabályozás. Az általános védelem esetében ugyanis a Ptk. az elkészítést, illetve felhasználást az érintett személy hozzájárulásához köti, mely alól kivételként emeli ki a tömegfelvétel és a nyilvános közéleti szereplés eseteit.³⁸ Nyilvános közéleti szereplés során nagy mennyiségű, kiváló minőségű felvétel készülhet, mely bő adatbázist képez ahhoz, hogy hű másolat készülhessen. Ez felveti a határvonal meghatározásának a szükségességét, hogy a közéleti szereplők tűrése meddig is terjedhet. A képmás és hangfelvétel fent kifejtett

³⁴ Philipp Hacker: The European AI liability directives – Critique of a half-hearted approach and lessons for the future. *Computer Law & Security Review*, 51. évf., 2023.

³⁵ High Level Expert Group on Artificial Intelligence: Ethics Guideline for Trustworthy AI. Brüsszel, 2019, p. 16.

³⁶ Dirceu Pereira Siqueira, Fausto Santos de Moraes, Lucimara Plaza Tena: Voice Reproduced by AI Accelerates Reflections on the Need for Personality Protection in a Virtual Environment. *Direito e Desenvolvimento*, 13. évf. 2. sz., 2022, p. 156–170.

³⁷ Uo.

³⁸ Ptk. 2:45 §.

minőségi követelménye szerint a közéleti szereplésről készített felvétel generatív MI-vel való módosítása is a képmással és hangfelvétellel azonos jogi természetű felvételt hoz létre.³⁹

Amennyiben a képmás és hangfelvétel rögzítése jogszerűen történt, felmerülhetnek már a szomszédos jogi jogosultak körébe eső előadóművészeket érintő szabályok. Viszont a generált felvételek további felhasználása filmgyártási célokra akadályba ütközik. Mivel a szerzői jog szabályozásai nem ismerik el a gépet mint a mű alkotóját,⁴⁰ a felvétel pedig nem élvez szerzői jogi védelmet, így a filmalkotásban is kétes szerepet tölthet be a generatív MI felvételeinek az alkalmazása. A szerzői jogi védelmet az alkotások terjedelme nem befolyásolja, és ezáltal a rövidebb terjedelmű mű is alkalmas a védelemre,⁴¹ tekintettel arra, hogy védelem alatt nem álló felvételek is közreveszik azt, mégis a szabad és az engedélyköteles felhasználás vegyül egymással. Abban az esetben azonban, ha nem dönthető el egyértelműen az MI használatának ténye, mint ahogy Simone esetében tévesztették meg a közönséget, problémássá válik a felvételek szerzői jogi megítélése is.

A színészek helyettesítésének megvalósítása érdekében azonban kénytelen lehet a filmalkotó a *deepfake*-hez mint eszközhöz nyúlni. A későbbiekben a dolgozat kitér az engedélyhez kötöttség problémakörére, illetve arra, hogy mint módosított kép- és hangfelvételt illetően a filmben való felhasználás esetén létrejöhet-e olyan védelem, mely túlmutat a személyiségi jogok aktuális állásfoglalásán, vagy esetleg helyet kaphat a szerzői jog rendelkezései között mint rendhagyó szabályanyag. Illetve a dolgozat szintén kitér majd arra, hogy a pusztán hang és kép, függetlenül annak materiálisan megjelenített voltától, lehet-e tárgya a szerzői jog alkotót megillető rendelkezési jogának. Amennyiben szerzői jogi vagy azzal kapcsolatos védelem illetheti meg, a generatív MI technológiai eljárását ismerve, milyen felhasználási módozatnak feleltethető meg a színészek digitális generálása?

Továbbá, ha a kép- és hangfelvétel szerzői jogi mű, s e védelem megtartása a cél, akkor vajon az átdolgozás szabályainak megfelelően kell-e eljárni, amely az engedélyezés követelményén alapszik?

2.3. Versengő jogok: személyiségi jogok kontra szellemi alkotások joga

Mivel a személyiségi jog természetét tekintve abszolút jellegű jogviszony, csak a felek valamilyen módon való összekapcsolódása révén válik jogviszonyuk relatívvá. A személyiségi jogok ezáltal mulasztással nem sérthetők meg, csupán jellemzően a jog megsértésével. A szellemi tulajdon-jog is azonos elven működik, a jogsértéssel körvonalaódik a jogosult és a jogsértő viszonya.⁴² Elhunyt személyek esetén a kegyeleti jog nyújt harmadik személyeknek joga-

³⁹ Boronkay Miklós: A képmáshoz és a hangfelvétellelhez fűződő jog: <https://szakcikkladatbazis.hu/doc/6647479>.

⁴⁰ Sztj. 4. §. (1).

⁴¹ Békés Gergely: Az előadóművész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 16. (126.) évf. 3. sz., 2021. december, p. 25.

⁴² Pogácsás Anett, Ujhelyi Dávid: Szellemi alkotások joga. Pázmány Press, Budapest, 2022, p. 20.

sultságot arra, hogy a védelem tárgyát alkotó művet a személyhez fűződő jogok megszűnését követően is megvédhessék.⁴³ Így többek között a mű egységét, illetve felhasználását csak utólagos szankciók védik, ezek megelőzésére nincs lehetőség jogszerű felhasználás mellett.

A szerzői jog a képmás és hangfelvétel védelmének jogával szemben céljában is eltér. A szerzői jog túlmutat a személyiségi jog általános védelmén, így többek között azt is igyekszik biztosítani, hogy a szerzői jog jogosultja a sikerből anyagilag is részesüljön.⁴⁴ Egy filmalkotás esetén pedig ezt a célt nem szabad figyelmen kívül hagyni a vizsgálat során.

Ezáltal célszerűbb a kérdést szellemi tulajdon-jogi vonatkozásában is vizsgálni, úgy, mint egy műnek oly módon való létrehozását, amelyhez a jogosult engedélye szükséges, valamint mindezekben az MI szerepének tisztázását. Amennyiben pusztán a képmás és hangfelvételhez való jogot és annak abszolút szerkezetét vizsgálánk, a szerzői jogból fakadó felhasználás engedélyeztetéséért kapott díjazás, s ezáltal a vagyoni jogok nem érvényesíthetők. Azonban azt is elengedhetetlen számba venni, hogy a szerzői jogok osztályába tartozó személyhez fűződő jogok nem a szerző személyiségét védik önmagában, ez sokkal inkább magához a műhöz kapcsolódóan vizsgálható, s azzal összefüggésben merül fel.⁴⁵

Egy egyszerű internetes felhasználás példájával élve, a Deep Fake Neighbour Wars címmel ellátott, hírességekről készült komédiaműsor a celebek hírnevét kihasználva igyekezett nézettséget szerezni azzal, hogy olyan felkapott sztárokat generáltak újra az MI-vel, mint Kim Kardashian, Jay-Z vagy Tom Holland.⁴⁶ Bármennyire is bizarr, egyedi, a valóságtól távol álló műsort alkottak, mégis kérdéses mind a személyiségi jogok általi, mind a szerzői jogi megítélése a filmalkotásnak.

3. KÉPMÁS ÉS HANGFELVÉTEL

3.1. Párhuzam és különbség az MI által generált és a klasszikus képmás és hangfelvétel között

A képmás és a hangfelvétel a személy külvilág felé való megjelenését, kinyilvánulását jelenti, annak a technika korában való örökkévalóságát, az egyéniség megjelenését. Azonban mi történik akkor, ha ez a megnyilvánulás egy mesterségesen generált lenyomat? Mennyiben azonosítható az MI által generált színész a valódi személlyel? Gesztesi Károly szinkronszínész esetében csalódja ezt az azonosítást teljes mértékben elvetette. Egyik fő indokuk szerettük hangja felhasználásának megtiltásában is ezen alapult, hiszen ezzel nem támad fel az elhunyt, csak egy robot beszél majd,⁴⁷ melyben a személy csak egy külsőségben mutat-

⁴³ Uo.

⁴⁴ Grad-Gyenge Anikó, Faludi Gábor: Film és szerzői jog. A megfilmesítési szerződés. Médiatudományi könyvtár, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2016, p. 9.

⁴⁵ BH2023. 133.

⁴⁶ <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2023/jan/26/deep-fake-neighbour-wars-review>.

⁴⁷ <https://shorturl.at/gwKQY>.

kozik meg. Ugyanakkor Simone esetében ennyi pont elég is volt. A következő bekezdésben a mesterséges intelligencia által képzett hang és képmás kerül bemutatásra a hagyományos emberi megjelenésekkel összevetve.

A képmáshoz és hangfelvételhez való jogot a Ptk. a személyiségi jogok alatt tárgyalja, ami utal az ember mivoltához kapcsolódó minden olyan jogra, mely az ember méltóságát, testi épségét s értékét jelentik.⁴⁸ Ezen jogok fontosságát az is mutatja, hogy a polgári jogon túl többek között a büntetőjog is védett értéknek kezeli, tekintve például a jogszabály rendelkezéseit a becsület csorbitására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítése esetén.⁴⁹ Hasonló védelmet találhatunk az alkotmányjog területén is az önrendelkezés körébe tartozó képmásvédelem esetén, mely a személyiség lényeges tulajdonságainak közvetítőjeként tekinthet a képmásra.⁵⁰ Az említettek nem taxatív felsorolásként szolgálnak, a jog minden területén védelemben részesítendő értékekről beszélhetünk.

„A Ptk. az oltalom tárgyát technológia semlegesen határozza meg, így bármilyen technológiai eljárás tekintetében oltalomban részesül az ember képmása, valamint hangfelvétele.”⁵¹

Olyan képfelvétellel azonban, amely alkalmatlan a személy azonosítására, személyiségi jogi jogsértést nem lehet elkövetni,⁵² ami fordított analógiával azt eredményezi, hogy amennyiben az MI által generált felvételen a személy felismerhető, azonosítható, megtörténik a jogellenes cselekmény. Tekintve pedig a korábban leírt, MI által alkalmazott technológiát, az eredeti képekkel való összevetés következtében e követelmény teljesül. A rendszer összeveti a generált kép-, illetve hangmást az eredeti felvételekkel, s mindaddig dolgozik rajta, amíg lehetetlenné válik a megalkotott és az eredeti színészből készült felvételek különböztetése. Azonban a felismerhetőség kérdését a Kúria egy konkrét esetben ezzel ellentétesen állapította meg, s kimondta, hogy nem feltétel az érintett azonnali felismerhetősége ahhoz, hogy jogi védelem alanya lehessen.⁵³ Ez viszont alapot adhat arra, hogy az alkotók apróbb torzításokkal megzavarják a közönséget, ezzel a mintaként szolgáló személytől függetlenített, mégis azonos benyomást keltsenek. Simone is több hölgy mintájából került megformálásra, egy másik színésznő megragadó vonalait látva a rendező még a valós életben plasztikai beavatkozást igénylő módosítást is végrehajtott volna e karakteresség eljáratása érdekében. Az MI által akár egy körülírással módosítható az adott személy, ezzel e karakterességek beültethetőek vagy épp eltávolíthatóak. Azok a generált felvételek, melyek

⁴⁸ Vékás Lajos, Gárdos Péter: Kommentár a Polgári Törvénykönyvről, 1. kötet. Wolters Kluwer CompLex Kiadó, Budapest, 2014, p. 123.

⁴⁹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 226/A. §.

⁵⁰ Csink Lóránt, Erdős Csaba: Alapjogi kommentár az alkotmánybírói gyakorlat alapján, Novissima, Budapest, 2021, p. 26.

⁵¹ Csehi Zoltán: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, p. 147–148.

⁵² 17/2016. (X. 20.) AB határozat a Kúria Pfv.IV.20.283/2015/4. számú ítélete, valamint a Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.186/2014/4. számú ítélete alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről.

⁵³ Kúria Pfv.IV.22.156/2011/6. (K-H-PJ-2012-195.).

szándékosan a személy egy lényeges, felismerhetőségére utaló mását jelenítik meg, kép- és hangmáshoz tekintendők,⁵⁴ így mivel az elhunytak esetében kimondottan erre irányul a felhasználás, kétségtelen a felvételek ilyen minősége.

3.2. A visszaélés tilalma

A jogtalan felhasználás esetén az egyik fő vizsgálati szempont a visszaélés kérdése. Ugyanis már a Ptk. bevezető rendelkezései között megtalálható a joggal való visszaélés tilalma,⁵⁵ mely minden jogviszony felett uralkodik. A megelőzés kiemelt szerepet kap, mivel a személyiség védelme, főként elhunytak esetében, vagyoni érdekeket inkább mellőz, s felette áll a sérelem „sértettre és környezetére gyakorolt hatása”.⁵⁶ A felvételen rögzített hangokkal való kereskedés nem jelent újdonságot. Ezzel foglalkozott a tech-óriás Apple a hangvezérlésen alapuló segédjének, a Sirinek hangot kölcsönző Susan Bennettel is. A hölgyvel szerződő Scansoft társaság egy adatbázishoz szükséges palettát készített el Bennett hangfelvételeiből, rögzítve az angol nyelvben szereplő valamennyi egyedi hangzással.⁵⁷ A szerződése azonban pusztán a Scansofttal, az eredeti hangrögzítő társasággal állt fenn, a díjazást is innen kapta. Így az Apple a rögzítő társaságtól szerezte be Bennett hangját, melyen aztán évekkel később megszóltatta hangalapú segédjét. Bennett ezáltal hangja hírneve ellenére nem részesült további díjazásban, de még csak nem is az említett társaságoktól értesült hangja klónozásáról.⁵⁸ A Siri ekkori kezdetleges állapotát számos vád érte, köztük a rasszizmus, szexizmus és homofóbia vádja.⁵⁹ Ha a generatív MI előtt az egyszerű hangfelvételekből a hangot kölcsönző személy tudomása nélkül, a Siri-hez hasonló interaktív asszisztens születhetett, milyen szerteágazó használat valósítható meg az MI-vel?

3.3. A hangfelvétel minőségi követelménye

A hangfelvétel tekintetében a Ptk. a képmással azonos mércét állít a védelem követelményeként. Itt is a technológiasemleges előállítás érvényesül,⁶⁰ mely szerint az MI által generált felvételek is megfelelnek a védelem tárgyának. Nemcsak az egyszerű elkészítés, mint felvételt készítés és a felhasználás számít jogsértőnek, hanem az olyan módosítás is, mint a hangfelvétel tartalmának ismertetése szóban, valamint a hangfelvétel alapján leírt szöveg nyilvánosságra hozatala.⁶¹ Így azonban az MI által, szöveg alapján generált hanganyagok,

⁵⁴ *Boronkay*: i. m. (39), p. 111–132.

⁵⁵ Ptk. 1:5. §.

⁵⁶ Ptk. 2:52. §.

⁵⁷ <https://www.businessinsider.com/original-voice-of-siri-voice-actor-apple-used-her-voice-2023-2>.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ L.: <https://www.forbes.com/sites/kashmirhill/2011/12/01/siri-is-sexist/?sh=41b87cb24b56>.

⁶⁰ *Csehi*: i. m. (52).

⁶¹ *Boronkay*: i. m. (39).

melyekben adott személy hangját klónozza olvastat fel a készítő egy előre leírt anyagot, csak következtetésszerűen vélelmezhetők ezen jog oltalmi tárgyának. Jogszabályi alapokon sikeresebben hivatkozható mint visszaélésszerű magatartás.

Mindezek ismeretében kétséget kizáróan védendő érték keletkezik, mely elválaszthatatlan az egyéntől. Létrehozása során felmerül azonban az a különbség, hogy az MI által generált felvételek esetén egy közvetett felvétel keletkezik, a „képmás képmása”. Habár e felvételek rendelkeznek a képmás és a hangfelvétel védelméhez szükséges feltételekkel, de azok alkotója, szerzője nem azonosítható (a magyar szabályozás jelen állása szerint), így mind a jogellenes használat esetén, mind a szerzői jogi igények esetén kétséges a hatékony fellépés a sérelemmel szemben a felvétel létrehozójának anonimitása esetén.

4. PROKRUSZTÉSZI ALKALMAZÁS

A jogalkalmazás folyamatának szemléltetéséhez Lábady Tamás egy mitológiai példát használ,⁶² melyet jelen problémakör fejtegetéséhez is kölcsönözni fogunk. E példa Prokrusztész „munkájával” él, aki áldozatait befektette saját ágyába, a magasabb termetűekből levágott, az alacsonyabbakat megnyújtotta, hogy azok tökéletesen illeszkedjenek ágyának méretéhez.⁶³ Hasonló kiterjesztő és megszorító értelmezést fogunk a következőkben alkalmazni, hogy felfedezzük, az életbeli tényelemek, vagyis az az esetkör, hogy különösen az elhunytak személyisége feltámadhat-e, melyik törvényi rendelkezés szabályozásának „ágyába” illik bele. Ennek során arra keressük a választ, hogyan válhat jogilag megvalósíthatóvá az elhunyt személyek tekintetében a személyiséget érintő felvételekhez szükséges hozzájárulás megszerzése, az engedély birtokában a díjazáshoz való jogosultság megszerzése, illetve kitekintést teszünk a „kiskapuk” esetére, mennyire kerülhető el az esetkört definiáló szabályozás.

4.1. Kinek a műve?

A színészek helyettesítésének esetére érdemes megvizsgálni az MI munkáját a szerzői jogi relevancia szempontjából, mint látható, Taransky is úgy hivatkozik Simone-ra, mint akit ő maga rakott össze.⁶⁴ Az MI alkalmazóinak az általuk generált felvételekből készülő filmre szellemi alkotásként célszerű tekinteni az ilyen jog biztosította előnyök miatt is.⁶⁵ Azonban mennyire tekinthető saját egyéni eredeti alkotásnak egy ilyen generált felvétel?

A mesterséges intelligencia szerzői jogi megítélése amiatt is okozhat nehézségeket, hogy maga a gép mint alkotó nem értelmezhető, hiszen csak természetes személy lehet a mű szer-

⁶² Lábady Tamás: A magánjog általános tana. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2019, p. 158–160.

⁶³ Uo.

⁶⁴ I. m. (1).

⁶⁵ Szjt. 16. § 84.

zője.⁶⁶ Ahogy ez az állatok esetében is kifejtésre került a szelfit készítő majom jogesetében,⁶⁷ úgy a gépeket illetően is kizárható a szerzői jogi védelem az egyéni, eredeti jelleg hiányában, melyet az emberi közreműködés válthat csak oltalomra alkalmas alkotássá. Abban az esetben azonban, ha a gépre úgy tekintünk, mint az alkotás eszközére, eltérő konklúzióra juthatunk, ugyanis mint ahogy a fényképezőgépek, számítógépek is az alkotás közvetítői lehetnek,⁶⁸ úgy megfontolandó, hogy a generatív MI-rendszerek mennyiben tekinthetők az alkotói folyamat eszközeinek.

Az ehhez hasonló távoli szerzőség gondolata jelenik meg egy amerikai jogesetben, a Lindsay-ügyben is. A jogeset során a mélytengeri filmforgatáshoz speciális világítást tervezett és építtetett meg a felperes, s a szerzői jogi védelem elnyerése érdekében a felszínről állította be a víz alatti kamerák és fények dőlésszögeit, melyre mint egyedi kifejeismódot kölcsönző közreműködésre hivatkozott. Keresetében Lindsay a megfelelő díjazás hiánya miatt az alperessel szemben szerzői jogi igényeit kívánta érvényesíteni. Jelen esetben ezt azonban az eljáró bíróság elutasította.⁶⁹ A szellemi alkotásokhoz fűződő védelem így tehát megkövetel egy bizonyos fokú közreműködést, mely ebben az ügyben nem érte el a minimális szintet a védelem biztosításához.

Az alkotás csak rögzített formában védhető,⁷⁰ mellyel egy állandó érzékelhetőséget nyer, s így objektíven felfedezhető a közönség számára. Az MI-rendszer azonban verseng a felhasználójával, tekintettel arra, hogy a felhasználó ötlete a rendszer által kerül megjelenítésre, erre pedig a felhasználónak kétséges, hogy milyen mértékű egyéni, eredeti jellegű, emberi befolyása volt. Ehhez közrejátszik továbbá az MI tanulékony jellege is, mely lehetővé teszi, hogy már létező szerzői művek alkossák adatbázisát, s ezek által hozza létre alkotását. Láthattuk Simone esetében is, hogy megannyi hölgy karakterét alkalmazták megalkotásához. Adott színész rekreálásához is szükségessé válhat e felvételek felhasználása, azonban problémát jelenthet az ezek felhasználására vonatkozó engedély megszerzése.

4.2. Adatbázisok

A generált felvételek előállításához tehát rendelkezésre álló alapvető hangok, képek, videók szükségesek, melyek a rendszer számára „tanulóadatként”⁷¹ szolgálhatnak. A gépi tanulás megvalósításához és annak hatékonyságához szerzői joggal védett művek felhasználása szükséges, a tanulóadatok alkalmazásának feltételeiről azonban eltérő szabályozási minták-

⁶⁶ Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Wolters Kluwers, Budapest, 2023, p. 99.

⁶⁷ Legeza Dénes: Szerzői jog mindenkinek. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2017, p. 80.

⁶⁸ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (66), p. 99.

⁶⁹ Necz Dániel: A mesterséges intelligencia hatása a szerzői jogra. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 13. (123.) évf. 6. sz., 2016. december, p. 53.

⁷⁰ L.: Sztj. 1. § (2) c).

⁷¹ AI Act: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-HU/TXT/?from=EN&uri=CELEX%3A52021PC020>.

kal találkozhatunk. Így míg az USA-ban, amennyiben szabadon elérhető adatok biztosítják a rendszer tökéletesítését, a felhasználás a *fair use* körébe esik,⁷² addig az EU szigorúbb követelményeket állít a fejlesztőkkel szemben. Ugyanis az AI Act javaslata e szabad felhasználási kört nem ismeri el, s főszabályként az engedélyhez kötöttség dominál, kivéve azokban a kivételeket képző vagy korlátozásban részesülő esetekben, amelyeket a törvény nevesít.⁷³ Ezzel azonos alapon folyt a jogvita az amerikai Getty Images kontra Stability AI-ügyben is.⁷⁴ A Stability AI által generált képek megalkotásához ugyanis több, mint 12 millió képet használtak fel a Getty Image stock képeket kezelő oldalról megfelelő felhasználási engedély és díjazás nélkül.⁷⁵ Az ügy még folyamatban van a bíróságon, azonban az USA *fair use*-kivételét tekintve nehezen jövendölhető meg az ítélet.

Taransky a Simone-t ábrázoló jelenetekben az eredeti felvételekre szerkesztette rá utólag a „színésznőt”. Ehhez hasonlóan a mai filmalkotásokban is összemosódhatnak a technológiát alkalmazó jelenetek az eredeti, valójában felvett felvételekkel, s előfordulhat olyan eset is, hogy elkülöníthetők a filmnek azon részei, amelyek emberi alkotófolyamat, illetve amelyek az MI által készültek. Amennyiben az együttes mű elvét alkalmazzuk, egy közös szerzői mű jönne létre, azonban ehhez követelmény maga a gép általi munka szerzői védelmének megléte. Ha viszont egy filmben megjelenő felvételek egy része nem védett a szerzői jog által, felmerülhet a kérdés, hogy ezen részletek a szabad felhasználás körébe esnek-e, vagy kiterjed rájuk a mű teljessége érdekében a védelem.

A szabályozás jelenlegi álláspontját tekintve azonban az MI megnyilvánulása csak ötlet-szintű, következésképpen nem védi a szerzői jog.⁷⁶ Ezzel a megállapítással azonban ellentétesnek tűnhet a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleménye, mely a Seuso-kincsekről készített felvételek védelmét tárgyalja.⁷⁷ Az Európai Közösségek 92/100 irányelvét hivatkozva a testület a felvétel megalkotóját szomszédos jogi védelemben részesítette azzal az indoklással, hogy az Szjt. a film előállítójának fogalmi meghatározásakor nem kötötte ki feltételként a szerzői jogi védelem alatt álló mű létrehozását, pusztán általánosan film létrehozását említi.⁷⁸ A hivatkozott irányelv pedig felhatalmazást ad a tagállamok számára, hogy a film egyéb, az irányelvben nem nevesített közreműködőinek is szerzői minősítést tulajdonítsanak.⁷⁹ Következésképpen habár nem az MI részesül a szellemi alkotásokat előállítók védelmében, mégis az MI-t alkalmazó személyek esetében a filmelőállítói körbe mi-

⁷² <https://www.arl.org/blog/training-generative-ai-models-on-copyrighted-works-is-fair-use/>.

⁷³ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6637-2019-INIT/en/pdf>.

⁷⁴ Case 1:23-cv-00135-UNA: <https://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/delaware/dedce/1:2023cv00135/81407/1>.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Case c-406 sas.

⁷⁷ SZJSZT-8/2002: Videofelvétel szerzői jogi védelme; filmelőállítói jogok.

⁷⁸ Szjt. 64. § (3).

⁷⁹ 92/100/EGK irányelv a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról, HL L 346 , 1992.11.27., 61.

nősitással a szomszédos jogi védelem lehetősége merül fel. Így a rendelkezés által azonban felmerülhet a kérdés, vajon hivatkozható-e úgy az irányelv, mint ami felhatalmazást ad a tagállamnak, hogy a generatív MI-t alkalmazó személy számára szerzői jogi védelmet biztosítson alkotását illetően.

Mindenesetre az Szjt. filmalkotást definiáló rendelkezései,⁸⁰ illetve az azt magyarázó kommentári hivatkozások is a film létrehozásának módját illető közömbösséget fejeznek ki,⁸¹ ami a generatív MI-rendszerek által létrehozott művek esetén sem jelent exkluzív felsorolást, így habár maga az MI-rendszer nem válhat szerzővé, annak alkalmazója mégis alkothat általam alatt álló filmalkotást a Seuso-ügyből levezetve.

Napjainkban már a tanulóadatok szolgáltatását ezenfelül pénzkereseti lehetőségként is hirdetik, mely által a meghatározott feltételek mellett rögzített hanganyagot a szoftverek nyelvi készségeinek, mint az akcentus vagy a kiejtés, finomítására használhatja fel a fejlesztő az MI tökéletesítéséhez.⁸² Az erre irányuló szerződéskötéskötésben azonban érdemes a teljes körű későbbi használat módjait kikötni a visszaélések megelőzése érdekében.

4.3. A generálás folyamatának szerzői jogi megítélése

Az eredeti felvételek szerzői jogi megítélés szerint különböző típusú felhasználások tárgyává válhatnak, amit a generatív MI alkalmazása bonyolít meg. Az Szjt. a taxatív felsorolást mellőzve emeli ki többek között a többszörözés,⁸³ terjesztés⁸⁴ és az átdolgozás⁸⁵ jogát mint felhasználási módokat. Az MI-rendszereket illetően kihívást jelent azonban a rendszer munkája során végzett alkalmazási módok megítélése. E tanulási folyamathoz az Szjt. a többszörözés szükségességét látja, s elismeri a jogszerű hozzáférés általi szabad felhasználást.⁸⁶ Itt tehát felfedezhető a jogtalan felhasználás a magyar jog szerint, mely során a filmek esetét vizsgálva megállapító, hogy a filmalkotáson fennálló védelmi idő alatt alapvető követelmény a generatív MI gépi tanulásához szolgáló betáplálás jogszerűségéhez a jogosult hozzájárulása. Az elhunytak esetében az erre a tanulóadatra vonatkozó engedély akár ugyanazon szerzőtől is származhat, mint aki a jövőben készítendő, illetve generálandó filmet kívánja elkészíteni, így jelentősen megkönnyítve a jogszerű eljárást.

Ezt követően az MI új produktumot hoz létre. A másodpercek töredékéhez képest, mely alatt a rendszer képes az új felvételeket előállítani, annak megfejtése, hogy e folyamat szerzői jogilag milyen megítélés alá esik, annál problémásabb és tovább tartó vizsgálat eredménye lehet. A folyamattal talán az átdolgozás állhat a legszorosabb kapcsolatban, arra tekintettel,

⁸⁰ Szjt. 64. § (1).

⁸¹ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (66).

⁸² <https://murf.ai/partner-with-us/sell-voice-data>.

⁸³ Szjt. 17. § (a).

⁸⁴ Szjt. 17. § (b).

⁸⁵ Szjt. 17. § (f).

⁸⁶ Szjt. 35/A. § (a).

hogy az átdolgozás által egy rendelkezésre álló eredeti, egyéni műből hoznak létre szintén ilyen adottságokkal rendelkező alkotást.⁸⁷ Az Szjt. a származás kifejezést alkalmazza, mely utal a korábbi mű alapul vételére, s arra, hogy felhasználója saját alkotói tevékenységet, ráadásul szerzői minőségben fejt ki.⁸⁸ Ugyanakkor az MI alkotásának megítélése esetén a szerzői minőség kétséges. Ezáltal homályossá válhat az átdolgozás engedélyhez kötöttsége, és a szerzői műtől független felvételgenerálás, azaz pusztán a kép- és hangfelvétel engedélyezésének határvonala.

Azonban felvetődik az a kérdés is, hogy értelmezhető-e úgy a többszörözést követő felvételgenerálás, mint egy fikció az előadóművész előadásának rögzítésére. Ugyanis ezáltal „a jogalkotó valamely nem valós ténynt valónak fogad el”,⁸⁹ s mivel a halál tényénél fogva egyértelmű, hogy nem a valódi színész előadásának rögzítése történik, a folyamat eredménye mégis hasonló (célja szerint azonos) alkotás, a fikció alkalmazásával az elhunyt színész technológia által történő előadói tevékenysége jelenhetne meg.

4.4. Szomszédos jogok mint a technológia védelmezői?

Az előadóművészek szellemi tevékenységét egy filmalkotás esetében a szomszédos jogi oltalom védelmezi.⁹⁰ A szerzői jogi kommentárban hivatkozott definíciót segítségül hívva a védelem a színészekre is kiterjed,⁹¹ ezáltal vizsgálható a színészeket megillető védelem az MI vonatkozásában úgy, mint az előadóművészek vonatkozásában alkalmazott technológia. Míg a copyrightrendszer nem tesz különbséget szerzői jogi tárgyú oltalom vonatkozásában, s ezáltal a rendszerekben a színészeket is szerzői jogi védelem illeti meg,⁹² addig hazai szabályozásunk elválasztja a szerzői jogi védelmet az azzal kapcsolatos szomszédos jogi jogosultságoktól.⁹³ Ez a különbségtétel különösen fontos a hazai és az amerikai szabályozás összehasonlítása során. Tattay Levente az előadott rögzített művek esetében a szomszédos jogokra úgy tekint, mint amelyek függetlenek a szerzői jogból fakadó oltalomtól.⁹⁴ Ezáltal minimálisabb követelmények merülnek fel elnyerésének feltételeként, s nem is személyes szellemi alkotói folyamat a jogosultság alapja.⁹⁵ Mégis, a szomszédos jogok vonatkozásában is elismerendők a személyhez fűződő, illetve a vagyoni jogok nyújtotta jogosultságok.⁹⁶

⁸⁷ Szjt. 29. §.

⁸⁸ Csósz Gergely: Áttekintés a generatív mesterséges intelligenciák szerzői jogi kérdéseiről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) év. 2. sz., 2023. augusztus, p. 78.

⁸⁹ Lábady: i. m. (62), p. 138.

⁹⁰ Szjt. 73–75. §.

⁹¹ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (66), p. 556.

⁹² Legeza: i. m. (67), p. 309–310.

⁹³ Szjt. 73. §.

⁹⁴ Tattay Levente: Szomszédos jogok és az új szerzői jogi törvény. Gazdaság és Jog, 8. évf. 12. sz., 2000, p. 16–19.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (66), p. 376.

Alkotótevékenységüket tekintve a színészekre a szomszédos jogok azon csoportja vonatkozik, mely az intellektuális teljesítést helyezi előtérbe a gazdasági ráfordításhoz képest.⁹⁷ A színészek intellektuális tevékenysége ugyanakkor nem merül ki a szerző által megírt utasításokban, amelyek a műben jelennek meg a megjelenítést illetően, hiszen szükséges a filmszínész átélése,⁹⁸ teljes átszellemülése, belső világának a filmhez szinkronizálása ahhoz, hogy sajátos kifejezőmódjával valódi élethelyzet reprodukálását idézze elő a nézőkben. Ezért az MI generatív munkája során a filmszínészek reprodukciójakor kiemelt jelentőséggel bír ennek a személyes jellegnek⁹⁹ a megragadása. Azonban az Szjt. a rögzítetlen előadást érintően rendelkezik az előadóművész, így a színész hozzájárulásáról, mely szabályozás szerint a rögzítést követően viszont főszabály szerint jogait a film előállítójára ruházza át,¹⁰⁰ ezáltal engedélyezési jogköre megszűnik. A Szerzői Jogi Szakértő Testület véleménye szerint továbbá a filmszinkron vonatkozásában is alkalmazandó jelen átruházási rendelkezés.¹⁰¹ Ezáltal mind a hangok feltámasztása, mind a színészek teljes megjelenítése és megszólaltatása megköveteli ezt a hozzájárulást. A rögzítetlen előadást érintően a Nagykommentár a rögzítés tárgyául nem köti feltételül a teljes előadást elejétől a végéig, engedélyezett akár a személyiségjegy, akár a *sampling* módú rögzítés is,¹⁰² melyről a későbbiekben lesz szó. Ez olyan szempontból eredményez érdekes szabályozási megoldást, hogy a személyiségjegyként tükröződő stílus szabadon felhasználható, annak megítélése az ötlettel esik egy megítélés alá, így nem védi a szerzői jog sem.¹⁰³ Tehát amíg a rögzítetlen előadás felvételére vonatkozó engedélyezés kötelező, addig a rögzített művek alapján való stílusutánpótlás szabadon gyakorolható. Előfordulhatnak olyan esetek is, amelyek során az előadóművész és alkotása szorosabb kapcsolatban áll egymással. Elválasztásuk a kapcsolat jellegéből fakadóan lehetetlen, ami a színész szomszédos jogi és szerzői jogi védelmének egyidejű garantálását eredményezi.¹⁰⁴ Ilyen teljesítmény tipikusan az improvizációs előadások esetén történhet, amelyek közben a színész maga találja ki a szöveget vagy az egyéb egyedi kifejezőmódot. A generatív MI által létrehozott felvétel besorolása a rögzítés voltát tekintve is gondot okozhat, mivel lényegében rögzítetlen előadásról beszélhetünk a filmek esetében a megírt szövegek és forgatókönyvek megelevenítését illetően, de az előadóművész tevékenysége hiányzik a folyamat során. Ezen alkotói tevékenységet helyettesíti az MI azáltal, hogy már rögzített előadások alapján generál újonnan „előadott és eljátszott” felvételeket, mely folyamat mégis a rögzített előadásból készít szintén csak rögzítettet. Az Szjt. az előadóművészek előadását

⁹⁷ Békés: i. m. (41), p. 8.

⁹⁸ Békés: i. m. (41), p. 22.

⁹⁹ Békés: i. m. (41), p. 24.

¹⁰⁰ Szjt. 73. §. (2).

¹⁰¹ SZJSZT-6/2006.

¹⁰² Gyertyánfy, Legeza: i. m. (66), p. 102.

¹⁰³ Szjt. 34/A. §.

¹⁰⁴ Békés: i. m. (41), p. 12.

védve is szabályozza ezek megváltoztatását,¹⁰⁵ ám a művekhez hasonlóan itt is csak ezek sérelmes módon történő módosítását.

4.5. Rendelkezési jog a film felett

A film létrehozásában közreműködők között a filmen dolgozó személyeket számos különböző munkakörben találhatjuk. Így annak a megvalósulásához, hogy a színészek digitális rekreálása s egy elhunyt színész szerepeltetése kinek a munkája, érdemes a filmen dolgozó főbb személyeket megvizsgálni.

A film szerzőinek megállapítása rendkívül sokrétű a különböző jogrendszerekben.¹⁰⁶ Az USA szabályozása szerint a filmelőállító szerzőnek minősül,¹⁰⁷ míg az uniós jog a bérlet-irányelv alkalmazásában a film szerzőjeként különösen a film főrendezőjét ismeri el.¹⁰⁸ A film főrendezője és előállítója közötti fő különbségként a rendező által kifejtett egyéni, eredeti alkotásjelleg emelkedik ki, míg a film előállítója az Szjt. szerint „kezdemenyezi és megszervezi a film megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről”,¹⁰⁹ tehát a szerzői jogi követelményeket felváltva anyagi, szervezési háttérrel nyújt. Így a filmmel való rendelkezés tekintetében a rendező tűnik jelen helyzetben a vizsgálat fő alanyának, tekintettel befolyással bíró pozíciójára az MI-színészek szereplésével kapcsolatosan.

A rendezőt szintén megilleti a rendelkezési jog, hogy alkotását érintően dönthessen.¹¹⁰ Ez felfedezhető abban is, hogy többek között a film többszörözéséről is jogosult engedélyezési jogkörben eljárni.¹¹¹ Amennyiben a generatív MI alkotófolyamatában való korábbi alkotások felhasználása e művek többszörözésével történik, s e többszörözés teszi lehetővé az új felvétel generálását, a film szerzőinek hozzájárulása válik szükségessé ezen stádium jogszerű elvégzéséhez.¹¹² Így az elhunyt színészek szerepeltetésére a szerzők is befolyással bírhatnak, mégis a színész személyiségi joga képezi ennek előfeltételét, s csak a hozzájárulás meglétekor tárgyalhatóak valójában a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok, melyek sokkal inkább a folyamat kivitelezését érintik. A „tanuloadatként” szolgáló filmek szerzője viszont megjelenik az új filmben mint „társszerző”.¹¹³

A Flawless internetes oldal mindezen túlmenően már-már hidat képez a film készítőinek mint ilyen minőségű munkája, illetve mint a színészi előadás előállítója között:¹¹⁴ a szolgál-

¹⁰⁵ Szjt. 75. § (2).

¹⁰⁶ Grad-Gyenge, *Faludi*: i. m. (44), p. 24.

¹⁰⁷ Uo. 25.

¹⁰⁸ Uo.

¹⁰⁹ Szjt. 64. § (3).

¹¹⁰ L.: Szjt. 82. § (1).

¹¹¹ Uo.

¹¹² Szjt. 82. § (1).

¹¹³ Grad-Gyenge, *Faludi*: i. m. (44), p. 27.

¹¹⁴ <https://www.flawlessai.com/ai-tools>.

tatás filmkészítő eszközének segítségével hívása lehetővé teszi a színészekről készült felvételek MI-alapon történő módosítását a szinkron szó szoros értelme szerinti szájhoz illesztésével, ami során a színészi artikulációt módosítja a rendszer, s a megfelelő nyelvre dolgozza azt át.¹¹⁵ Ez lehetővé teszi a szinkronszínészek adott filmekhez kifejtett munkájának mellőzését, s az oldal ráadásul licencelhető szoftvert kínál a megoldáshoz. Egy ilyen filmkészítői lépést azonban hogyan kerülhetne el a színész? Hiszen a film alkotóinak szempontját tekintve ez egy gazdaságosabb megoldás, mint a színész valós munkáját megfizetni. Így a színésszel kötött szerződésbe célszerű lehet az erre való rendelkezést is belefoglalni, mint azt a híres hollywoodi színész, Keanu Reeves teszi szerződéseiben. A színész a számára nem kívánatos technológiai módosítás hatására, melyet egyik róla készített felvételen hajtottak végre, így sajátos megoldást alkalmaz a filmstúdiókkal kötött szerződéseiben.¹¹⁶ A *deepfake clause*, vagyis *deepfake*-klauzula által elhíresült kikötés kimondottan arra irányul, hogy megtiltsa az engedélye alapján készült színészi előadásait rögzítő felvételek digitális manipulálását.¹¹⁷

5. SZEMÉLYISÉGI JOGOK

Megvizsgálva a színészek digitális újraélesztését a szerzői és az azzal kapcsolatos jogok aspektusából, arra a következtetésre juthatunk, hogy a szellemi alkotásokat megillető védelemhez a személyiségi jogok szerinti minimális követelmények teljesítése az első lépés. A személyiségi jogokat védő, a személy társadalom előtti megjelenésének módját is megválasztani engedő hozzájárulási követelmény¹¹⁸ teljesítése nélkül ugyanis jogszerű szellemi alkotás sem jöhet létre.¹¹⁹

Schultz Márton tanulmányában a valós alakok szerzői jog által védett művekben való megjelenítése kapcsán kiemeli, hogy adott műhöz a személy személyiségképének felhasználása főszabály szerint nem esik a tiltott felhasználás körébe.¹²⁰ Ez az életkép azonban tágabb fogalmat rejt, mint a képmást és hangfelvételt érintő személyiségjegyek, s ezeket ki is zárja e körből, taxatív felsorolással élve „egy személy sorsát, cselekvését, tetteit, szavait, külső életének lefolyását” jelenti az életkép.¹²¹

¹¹⁵ Uo.

¹¹⁶ <https://variety.com/2023/film/news/keanu-reeves-slams-deepfakes-film-contract-prevents-digital-edits-1235523698/>.

¹¹⁷ Uo.

¹¹⁸ Ptk. 2:48. §.

¹¹⁹ Sztj. 73. §. (1) a).

¹²⁰ Schultz Márton: Valós alakok megjelenítése szerzői művekben: névoltalom, életképoltalom vagy a magánszféra oltalma? Jogösszehasonlítás a magánszféra védelmének elméleti és gyakorlati kérdéseiről. In: Görög Márta, Menyhárd Attila, Koltay András: A személyiség és védelme. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017, p. 78.

¹²¹ Uo., p. 77.

5.1. Az engedélyezési jogkör kérdése, jogosultjai

A felvétel elkészítéséhez és a nyilvánossághoz közléséhez szükséges hozzájárulás eredete észszerűen a felvétel alanyától követelhető. A problémakör alanyait tekintve azonban elhunytak esetében már nem ilyen egyszerű ezen eredet felderítése. Mivel személyhez fűződő jog az engedélyezés tárgya, a színész élete végét követően a technológiamentes környezetben nem is lenne indokolt a személyiséget érintő szabályozás, tekintettel arra, hogy jogképessége megszűnik halálával.¹²² A digitális környezet adta lehetőségek viszont túlmutatnak ezen az alapvető személyiségi felfogáson. A generatív MI segítségével ugyanis az elhunyt színész megjelenése tovább él digitális közegben, ám a jogképesség hiányával. Ez azonban éppen ahhoz szükséges, hogy jogai, illetve kötelezettségei lehessenek, s ezeket illetően rendelkezni legyen képes,¹²³ az önrendelkezés jogával élhessen. Az Alkotmánybíróság kiemelte a személyiségi jogra való olyan hivatkozást, mely azt az önrendelkezés szabadságához való jogkénti értelmezésként közelíti meg.¹²⁴

A halált követően ezen engedély esetén felmerülhet a kérdés, vajon a kegyeleti jogkör gyakorlóit, az elhunyt szerző, a szerzőtársak, esetlegesen a közös jogkezelő rendelkezhet-e a hozzájárulásról jogszerűen?

5.2. Rendelkezési jog

5.2.1. A színész önrendelkezési joga

A személyt megillető alapvető jog, hogy „saját teste és sorsa felett”¹²⁵ szabadon rendelkezzen, így ez nincs másképp a színészeket illetően sem. A szerződésben vállalt kötelezettségek épp ezt tükrözik. Saját döntésképeségének eredménye a színészi minőségben vállalt szerep betöltése, s az ezáltal létrehozott filmet érintő jogokról való lemondás, illetve engedélyezés. Mindezt az emberi méltósághoz való jog keretein belül teheti meg, mely által személyisége lényeges tulajdonságainak a közönség felé történő közléséről rendelkezhet.¹²⁶ E döntési képesség, amely által önmaga felett rendelkezik, s dönt teste és sorsa felett, személyiségi jogi jellegéből fakadóan, életében illeti meg a színészt. Mint ahogy a betegek rendelkezhetnek haláluk esetére materiális testük sorsával,¹²⁷ úgy a digitális környezetben való behatásokra tekintettel is szükségessé vált az ilyen rendelkezési jog gyakorlása. A színész életében

¹²² Ptk. 2:4. §.

¹²³ Ptk. 2:1. §.

¹²⁴ Árvai Zsuzsa: Nagykommentár Magyarország Alaptörvényéhez [online]. In: Ügyvéd Jogtár, Wolters Kluwers, 2023. 01. 01. (2024. 01. 06.).

¹²⁵ Schanda Balázs, Balogh Zolt: Alkotmányjog – alapjogok. Pázmány Press, Budapest, 2019, p. 91.

¹²⁶ Schanda, Balogh: i. m. (125), p. 94.

¹²⁷ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről, 19. § (2).

megtett nyilatkozatai még képesek erre kiterjedően rendelkezni, a kegyeleti jog jogosultja elfogadni kényszerül az ezt teljesítő tevékenységeket.

5.2.2. A szellemi alkotások küszöbén

A tulajdonhoz fűződő rendelkezési jogot már a Ptk. tulajdonjogot szabályozó fejezetének első szakaszában felfedezhetjük.¹²⁸ Habár személyiségünk nem dolog, szerzői jogi produktumunk, művünk jellegzetesen speciális dolog módján kerül rögzítésre, így tulajdonjogot is szerezhetünk rajta. Szerzői jogi aspektusban a törvény kifejezett rendelkezési jogot említ a szerzői vagyoni jogok halál esetére szóló rendelkezését illetően.¹²⁹ E jog azonban számos formában megjelenhet: mint a személyhez fűződő jogok egyedülálló jogosítványai vagy mint a vagyoni jogok, s kiemelendő, az azokhoz kapcsolódó engedélyezési jog. Az egyén individualitását illetően is kimagasló jelentőséggel bír a rendelkezés joga, a képmás és hangfelvétel személyiséget megragadó megjelentetése során is elengedhetetlen a megfelelő engedély, a személy hozzájárulása, rendelkezése az őt ábrázoló, személyére emlékeztető alkotások esetén. A hozzájárulás követelménye lehetővé teszi és biztosítja, hogy a nyilvánosság előtti megjelenés pontosan olyan legyen, mint ahogyan azt a személy magáról közvetíteni kívánja,¹³⁰ s az ezzel ellentétes reprezentációt elkerülhesse. A generatív MI felvételei által pontosan ilyen alkotások láthatnak napvilágot. A képmás és hangfelvétel védelmét illetően láttuk, hogy utólag felléphetünk a jogosulatlan féllel szemben, illetve megadható az engedély is, amennyiben kedvező alkotás készült el. Hasonlóan a szerzői jog tekintetében is, azonban itt már egyedi tartalmú szerződések köthetők a művek használatára, amelyeket a törvény kiemelten díjazáshoz köt. Különleges helyzet merül fel azonban az MI által, ugyanis akár teljességgel mellőzhető is a személy, akiről az alkotás készül, amennyiben kellő mennyiségű és minőségű forrás adott a rendszer számára. Mégis, a személyiségjegyek megjelenítése okán a személy engedélye kulcsfontosságú szerepet tölt be. Azonban *post mortem*, vagyis a személy halálát követően e rendelkezési jog jellegére tekintettel megszűnik, hiszen az ember személyisége megszűnik a halálával.¹³¹ A későbbiekben bemutatásra kerülő szerzői, vagyoni jogok örökölhetőségét szem előtt tartva, illetve a szerzői jog *post mortem* szabályainak megfelelően a szerzői jog azonban nem szűnik meg, mivel művét halálától kezdődően 70 évig megilleti a szerzői jogi oltalom,¹³² mely filmalkotásokat illetően pedig a törvényben meghatározott személyek közül az utoljára életét vesztett szerzőhöz igazodva számítandó,

¹²⁸ Ptk.5:13. § (3).

¹²⁹ Sztj. 9. §.

¹³⁰ Görög Márta: A képmáshoz és hangfelvételhez való jog védelmének fejlődéstörténete és a jogosultat megillető „rendelkezési jog” gyökere. In: Görög, Menyhárd, Koltay: i. m. (120), p. 261–262.

¹³¹ Szeghalmi Veronika: A személyiség „értéke” és annak post-mortem továbbélése. FORVM Publicationes Doctorandorum Juridicorum, 2017. 8. sz., p. 226.

¹³² Ptk. 2:50. §.

így kiterjesztett védelmi idő fedezhető fel ebben az esetben. Ezen oltalom megakadályozza a harmadik személyeket a mű jogosulatlan felhasználásában, s garantálja a jogutódnak a felhasználás esetére járó megfelelő díjazást. Így a továbbiakban, a 70 éves oltalom fennállta alatti periódus során problémás, hogy a jogutód gyakorolhatja-e a vagyoni jogok vonatkozásában felmerülő rendelkezési jogot, mely azonban nem foglalja magába a szerző, filmek esetén az előadóművész személyiségjegyeit és a korábbi műveit ötvöző új alkotások létrehozásának engedélyét. Amennyiben ilyen alkotás, mű készül, egyedül sérelmes megjelenítésre hivatkozva léphet fel az elhunyt hozzátartozója vagy a végrendeletben megjelölt személy, aki számára ilyen úton juttatást rendeltek.¹³³

6. AMÍG A HALÁL EL NEM VÁLASZT...

A kegyeleti jog a személyiségi jogok egy különleges jogosítványa, hiszen míg általánosságban a személyiségi jogok a jogképességhez kapcsolódóan a személyeket életükben illetik meg,¹³⁴ addig a kegyeleti jog a személyek halál utáni személyiségéről rendelkezik. A Ptk. kifejezetten leírja, hogy a személy jogképessége *ipso iure*, a halál tényével megszűnik,¹³⁵ ez a személyiségi jogokat is magába foglalja, így azok is csak a személy életében létezhetnek, s személyiségi jogi védelem sem illeti meg őket.¹³⁶

A kegyeleti jog általános tiltó jellegű rendelkezést tartalmaz, mely a jogsértő magatartásokat kívánja szankcionálni, s ezáltal megelőzni. Abban az esetben, ha a jogosult engedélye és hozzájárulása az adott magatartáshoz,¹³⁷ jelen esetben a felvétel elkészítéséhez, elegendő ahhoz, hogy megelőzze a kegyeleti jog sérelmét, a jogosult az engedélyezéssel egyben lemond a későbbi sérelemmel szembeni fellépésről. Fontos megjegyezni, hogy a jogosultak teljes körétől szükségessé válhat ilyen engedély. Ugyanakkor az elhunyt szerző alkotótévékenységéhez fűződő vagyoni jogokért járó díjazás így sem érvényesíthető. Így a lemondás pusztán érzelmi vonzatokkal jár, nem tekinthető a szerzői jog által alkalmazott felhasználásra irányuló engedélyezési jogkörben hozott döntésnek. Ezáltal a szerzői jog helyett a személyiség védelmének elsőbbsége lép fel.

A Legfelsőbb Bíróság a 2005. 247-es határozatában fenntartotta, hogy a jogszabály az emberi élet során létrehozott, a környezetében tett hatásokat oltalmazza, s a kegyeleti jog ezen hatások összességéből adódó emléket hivatott védeni.¹³⁸ Ezenfelül továbbá a személyt

¹³³ Ptk. 2:1. § (2).

¹³⁴ Ptk. 2:4. §.

¹³⁵ Menyhárd Attila: Forgalmképes személyiség? In: Személy és személyiség a jogban. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, p. 67.

¹³⁶ Ptk. 2:4. §.

¹³⁷ Pf. 20.026/2023/4. [4].

¹³⁸ BH2005. 247.

életében megillető jogokat is védelem alá helyezi,¹³⁹ ami felhatalmazást ad a jogosultak számára, hogy többek között az elhunyt személyiségi jogait érő sérelem esetén is fellépjenek a sérelmet okozó ellen. Habár a kegyeleti jog az elhunyt emlékét védi, s keretet ad a színész halála utáni személyiségi jogi védelem tárgyában való rendelkezésnek, mégis ezáltal mind a Ptk., mind a szerzői jogi jogszabályok nyújtotta lehetőségeket korlátozza is egyben.¹⁴⁰ A védelmi idő teltele után a törvény felhatalmazza a közös jogkezelőt ezen sérelmek elleni fellépésre.¹⁴¹

Annak ellenére, hogy a kegyeleti jog hatáskörét tekintve objektív mérce elé került,¹⁴² nem pusztán az elhunyt személy emlékét sértő, külvilág számára is látható magatartások tartalmaznak abszolút tartózkodási kötelezettséget, hanem a jogosult kegyeletének kifejezését, s ebből eredő érzéseit akadályozó magatartást is tilalmazza a törvény.¹⁴³ Ezáltal az MI által generált felvételek tekintetében nem kizárólagosan csak a sértő ábrázolással szemben bír felhatalmazással a jogosult, a kegyeleti érzéseket megzavaró képsorok, hangfelvételek ugyanis szintén azonos hatással bírnak a kegyeleti jog szempontjából. Így a jogszabály a megfelelő hozzájárulás nélkül készült felvételekkel szemben felhatalmazást nyújt a helyzet orvoslása céljából a jogosult jogérvényesítésére. Azonban azáltal, hogy a generatív MI alkalmazója a megfelelő engedélyt megszerzi, a kegyeleti jog sérelme megelőzhetővé válhat. Következésképpen szükséges annak tisztázása, hogy a kegyeleti jog gyakorlói bírnak-e olyan rendelkezési jogkörrel, mely az elhunytat érintő felvétel elkészítésének hozzájárulását érinti, s ezáltal jogosultak-e az elhunyt személyiségjegyeit érintően rendelkezni, vagyoni előny szerzése mellett.

Tattay Levente kiemelte a kegyeleti jog olyan szűkebb értelmezését, mely szerint az elhunyt személy személyiségi jogai „a továbbélők személyiségi jogába transzformálódnak”,¹⁴⁴ amely nézet a jogutódok engedélyezési jogkörének szélesebb lehetőséget enged. A személyiségi jogok végső soron az emberi méltóság védelmezői is, ezt illetően az Alkotmánybíróság 23/1990. számú döntésében megállapította, hogy az emberi méltóság a személy halálával együtt szűnik meg.¹⁴⁵ Tehát a kegyeleti jog tartalma jóval szűkebb védelmet garantál, mint a színészt életében megillető, a személyiségét védő jogok.

A kegyeleti jog megsértésével szerzett vagyoni előny sorsáról a Ptk. külön rendelkezik, ami biztosítja a jogsértő haszonszerzésének megakadályozását, s a kegyeleti jogot gyakorló személy igényt tarthat erre a vagyonra.¹⁴⁶ Ezáltal a színész képmásának, illetve hangjának

¹³⁹ Lukácsi Péter: Általános szabályok és egyes személyiségi jogok. In: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2021, p.158.

¹⁴⁰ PJD2017. 16.

¹⁴¹ Szjt. 14. § (2).

¹⁴² PJD2017. 16.

¹⁴³ PJD2017. 1.

¹⁴⁴ Tattay Levente: A közszereplők személyiségi jogai. Dialógus Campus, Budapest, 2017, p. 281.

¹⁴⁵ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 88.

¹⁴⁶ Vékás, Gárdos: i. m. (48).

felhasználása esetén a már megtörtént felhasználásért vagyoni ellentételezés követelhető, míg kimondottan az ellenértékért tett engedélyezést az elhunytakat illetően jogrendszerünk nem ismeri el. Más kérdés, hogy vajon mennyiben járható út a jogutód díjazás iránti követelése, mely az elhunyt személy életében tett engedélyezésre hivatkozik, s egyfajta *royalty*ként élvezné az elhunyt személyiségének halála utáni újbóli feldolgozásait.

6.1. Right of Publicity

A hírességek személyiségi jegyeiből kereskedelmi hasznot húzó cégekkel szemben az Amerikai Egyesült Államokban is számos jogvita került már a bíróságok elé.¹⁴⁷ Az USA jogában e visszaélések elleni védelem biztosításaként felfedezhető a *right of publicity*, vagyis lefordítva a nyilvánosság joga. E jog hivatott a személyiségijegyek kereskedelmi használatát szabályozni,¹⁴⁸ s magába foglalni a vagyoni jogok tulajdonát.¹⁴⁹ Megfigyelhető, hogy a *right of publicity* többnyire a képmás és hangfelvétel védelme és a szerzői jogok területe között helyezkedik el¹⁵⁰ azáltal, hogy nem kifejezetten a személy alkotásához fűződő vagyoni jogokat szabályozza, hanem ezen túlterjeszkedve magát a személyhez fűződő egyedi megjelenést, személyiségijegyeket is. A hazai szabályozásban ehhez egyes rendelkezések ötvözésével juthatnánk, mint az Sztj. 10. §-ának a mű nyilvánosságra hozataláról szóló szabályozásának, s a Ptk. 2:48. §-ának képmáshoz és hangfelvételhez való jogának az 5:30. § dologi jogi, tulajdonost megillető rendelkezési jog lehetőségeivel való ötvözésével.

A hazai szabályozás a képmás és hangfelvétel védelmén túl magába foglalja azokat a tulajdonságokat, melyek beazonosíthatóvá teszik a személyt,¹⁵¹ s a magyar szabályozásban megtalálható követelmény, mely a személy felismerhetőségét állítja feltételül, a *right of publicity* esetén is megjelenik. Érdekes helyzet alakulhat ki azáltal, hogy a jog által nyújtott lehetőségeket megfeleltetve az online térrel és az MI nyújtotta lehetőségekkel a személyiségijegyek digitális formája a létrehozás módjától függetlenül is kereskedelmi szabályozás tárgyává válhat. A személyhez fűződő tulajdonságok kereskedelmi hasznosítása azonban vajon az USA-ban lehetővé tenné a személyiség forgalomképességét? Ugyanis a szóban forgó jog átruházható,¹⁵² éppúgy a törvényben nevesített korlátokkal, mint a magyar szerzői jog vagyoni jogai. Ennek megfelelően az érintett személy akár halála esetére rendelkezhet is joga

¹⁴⁷ *Stump Krisztina*: Egyes személyiségi jogok – vagyoni jogok? In: Jogi tanulmányok. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2016, p. 546–547.

¹⁴⁸ *Sharon L. Klein and Jenna M. Cohn*: The Post-Mortem Right of Publicity: Defining it, Valuing it, Defending it and Planning for it. *ACTEC Law Journal*, 48. évf. 1. sz., 2022, p. 63–64.

¹⁴⁹ *Stump*: i. m. (147), p. 547.

¹⁵⁰ *Stump Krisztina*: A személyhez fűződő jogok vagyoni elemeinek védelme: A „right to publicity” az Amerikai Egyesült Államok jogában In: Jogi tanulmányok. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2012. 2. köt., p. 402.

¹⁵¹ *Stump*: i. m. (150), p. 400–402.

¹⁵² *Stump*: i. m. (147), p. 547.

továbbörökítéséről, az a halál pillanatában *ipso iure* tovább száll az örököse. Mivel az USA tagállamunként eltérő szabályozást alkalmaz, hírességek eltérő jogutódlásáról olvashatunk manapság. Azon személyek esetében, akik személyiségi jegyeit magasabb vagyoni értékkel ruházzák fel, gyakori, hogy végrendeletükben e nyilvánosság jogát jogutódaikra hagyják. Ennek következtében a jogutód jogosulttá válik a személyiségijegyek hasznosításának engedélyezésére, s ezáltal vagyoni előnyre tehet szert.¹⁵³ Ettől rendhagyóbb a komikus-színész Robin Williams által tett rendelkezés, amelyben annak érdekében, hogy neve, hangja, aláírása, képmása és jellegzetes megjelenése védelem alatt lehessen, az erre vonatkozó jogokat a *right of publicity* hivatkozásában az általa alapított jótékonyági szervezetre hagyta.¹⁵⁴ Ugyanakkor a jogutódlás lehetősége államunként eltérhet.¹⁵⁵

Ez a nézet a személyiséghez közelítő tulajdonjogot testesíti meg,¹⁵⁶ így ez a magyar jogrendszer jelenlegi felfogása szerint nem értelmezhető egyelőre a filmjogi szabályozások tisztázása érdekében sem. Ugyanakkor az amerikai filmipar jelentős hatása miatt és az MI által felvetett hasonló szabályozási kihívások megoldása céljából nem hagyható figyelmen kívül a *right of publicity* nyújtotta lehetőség sem.

Habár az USA tagállamai eltérően szabályozzák e jog alkalmazását és megengedhetőségét, a korábbiakban említett színész, Paul Walker CGI által történt „feltámasztása” remek példa arra, hogy az elhunyt színészek digitális képmásai státuszának rendezése sem lehetetlen.¹⁵⁷

6.2. A szellemi alkotásokhoz fűződő jogok öröklése

Annak érdekében, hogy a lehetséges jogátruházásokat feltárjuk, érdemes a szellemi alkotások által nyújtott átruházási, illetve öröklési módokat megvizsgálni. Az USA joga, mint láttuk, bizonyos mértékig vegyíti a személyhez fűződő jogok és a szerzői jogok szabályozása által adott megoldásokat a *right of publicity*-ben.

A hazai szabályozást illetően Barta Judit, a szerzői jogi törvényre hivatkozva, cikkében a szerző személyhez fűződő jogainak nem átruházható voltát abból vezeti le, hogy ezek a jogok nem elválaszthatóak a szerző személyétől.¹⁵⁸ S mivel a törvény szerint egyedül a vagyoni jogok átruházhatóak, s a személyhez fűződő jogok az Szjt. 9. § (2) által nem szállhatnak át másra, a mű nyilvánosságra hozatalának joga, a visszavonása, a további felhasználás megtiltásának joga, a névfeltüntetés és a mű integritásának védelméhez fűződő jog ezáltal csak az eredeti szerzőt illeti meg.¹⁵⁹ A szerzői jog abszolút jellegéből adódóan s az átruhá-

¹⁵³ Klein, Cohn: i. m. (148), p. 69–70.

¹⁵⁴ Uo.

¹⁵⁵ Uo.

¹⁵⁶ Szeghalmi: i. m. (131), p. 224–225.

¹⁵⁷ <https://www.klemchuk.com/ideate/who-owns-a-dead-actors-image>.

¹⁵⁸ Erik Stenpien, Miskolczi Bodnár Péter: A tulajdonátruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2015, p. 194.

¹⁵⁹ Szjt. II. fejezet, 10–15. §.

zásra biztosított korlátozott lehetőségek miatt a szerző halála után a szerző hagyatékának gondozásával megbízott személy¹⁶⁰ csak a jogsértésre reflektálva cselekedhet a szerzőt illető döntési jogkörben. Így az elhunyt személyek esetében a halált követően a szerző hagyatékának gondozásával megbízott személy a személyhez fűződő jogok tekintetében csak utólag léphet fel, s csak attól a ponttól kezdve, amint az abszolút jogviszony relatívvá vált. Ez a rendelkezés azonban kiemelendően a szerzőkre vonatkozik, így a színészekről magasabb szellemi tevékenység a megkövetelt, mint a pusztá előadóművészeket védő szomszédos jogok, hogy megillessen őket ennek alkalmazása.

6.3. Kitekintés az amerikai szerzői jog átruházására

A filmek elkülöníthetők azok gazdasági értéke szerint, illetve az alkotói munka mint a szerzői jog által védett érték megalkotása szempontjából.¹⁶¹ Mivel hazánkban is uralkodó nézet a filmgyártás alkotói s értékkel bíró mű létrehozásának folyamatként való értelmezése,¹⁶² a személyhez fűződő jogok is szorosabb viszonyban állnak a vagyoni jogokkal, azok védelme szorosan az alkotóhoz kapcsolódik, s a szerzőt megillető ilyen jogok védelme abszolút szerkezetű jogviszonyként jelenik meg. Az USA-ban ezzel szemben a szellemi alkotást körülölelő kereskedelmi felfogás¹⁶³ könnyebben hozzájárulhat ahhoz, illetve támogatja azt, hogy a jövőben teret nyerhessen az MI által generált felvételek alkalmazása a filmekben.

Az USA szellemitulajdon-jogi, különösen a szerzői jogi szabályrendszere jóval összetettebb, mint a hazánkban elfogadott joganyag. Míg Magyarországon egységesen az említett törvények szabályozzák (Szt., Ptk. stb.), addig az Egyesült Államokban a United States Code 17. cikkének és az azzal összefüggő törvényeknek értelmében az államok maguk dönthetnek az ezeken túlmutató részletszabályozásokról,¹⁶⁴ így a *right of publicity* jogának elismerése is az egyes államokon múlik. Ilyen elismerést alkalmazó állam Kalifornia is, amely a személy „nevét, hangját, aláírását, képét vagy hasonlatosságát” kereskedelmi felhasználás esetén az adott személy vagy képviselője engedélyéhez köti.¹⁶⁵ Ebben megjelenik a színészen kívül álló személy engedélyének lehetősége, melyet a magyar jog mint más személy feletti rendelkezést nem ismer el.¹⁶⁶

¹⁶⁰ BDT2018. 3834.

¹⁶¹ Uo.

¹⁶² Takó Sándor: A filmkészítés folyamatát övező polgári jogi kérdések Magyarországon és az Egyesült Államokban, különös tekintettel a szerzői jogra. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 1. sz., 2014. február, p. 7.

¹⁶³ Uo.

¹⁶⁴ <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/the-right-publicity.html>.

¹⁶⁵ California Code, Civil Code – CIV §3344(a) <https://codes.findlaw.com/ca/civil-code/civ-sect-3344.html?/>.

¹⁶⁶ Menyhárd: i. m. (135), p. 73–75.

Azáltal, hogy a felhasználási jogok, illetve az azzal kapcsolatos jogok átruházhatóságának lehetősége fennáll,¹⁶⁷ s a technológia alkalmazása a filmekből származó gazdasági előnyt növelné, háttérbe szorulhat a szellemi alkotások eszmei és anyagi elismerése, így elengedhetetlen továbbra is ösztönözni a színészek tevékenységét. Kétségtelen, hogy a piacon megjelenő, a versenytársak által használt, növekvő számban alkalmazott generált felvételek a többi piaci szereplőt is rákényszerítik a technológia használatára, azonban megfelelő szabályozási háttér és a szellemi alkotásoktól való differenciálás nem válhat értéktelenné a modern MI által generált felvételekkel szemben.

6.4. A szomszédos jogok a halál után

A szomszédos jogok EU-s szabályanyagát a Pekingi Szerződés¹⁶⁸ tartalmazza részletesen, amely az előadóművészek erkölcsi jogairól is rendelkezik. Ez szintén megerősíti az előadások rögzített változatának módosítási tilalmát,¹⁶⁹ s e tartózkodási magatartásra irányuló jogot az előadóművész halála után is fenntartja.¹⁷⁰ A halál után e jogok gyakorlása ezáltal továbbszáll, legalább a védelmi idő időtartamára,¹⁷¹ s a tagállam által meghatározott átruházási rend szerinti személyek gondolják tovább ezt az örökséget.¹⁷² Következésképpen a színész erkölcsét illető jogokat is jogosultak a jogutódok gondozni, s jogosultak a jogérvényesítés céljából fellépni. Azonban az engedélyezés kérdéskörét ez még nem tisztázza. A rögzítetlen felvételek rögzítéséhez szükséges engedély ugyanis a vagyoni jogok között gyakorolható,¹⁷³ mely jogok az előadás rögzítését követően a film alkotójára szállnak át.¹⁷⁴ Amennyiben a generatív MI alkotófolyamatát úgy értelmezzük, mint a személy előadásának rögzítését, erre vonatkozó engedély egyedül a színésztől származhat, mely halott személy esetében csak élete alatt megtett hozzájárulás esetén lehetséges. Az átdolgozásként értelmezett MI-rendszer munkája esetén azonban a filmalkotó a származékosan ráruházott jogok által jogosulttá válhatna a színészt tartalmazó képsorok felhasználásának engedélyezésére. Ugyanakkor ez az értelmezés olyan téves következtetéshez is vezethet, hogy a film vagyoni jogait birtokló személy a színész digitális újraalkotására irányuló engedélyt is jogosult lenne megadni, ami azonban a szerzői és azzal kapcsolatos jogokon túlmutat, és a színész személyiségi jogait sértené.

Az előadóművészek jogát védő képviseleti szerv, az Előadóművészi Jogvédő Iroda (EJI) az előadóművészek jogainak örökléséről szóló cikkében jellemzi az ezzel kapcsolatos jo-

¹⁶⁷ Szjt. 42. § (1).

¹⁶⁸ Beijing Treaty on Audovisual Performances: (<https://www.wipo.int/wipolex/en/text/295837>).

¹⁶⁹ Uo. 5. cikk (1) (ii).

¹⁷⁰ Uo. (2).

¹⁷¹ Uo.

¹⁷² Uo.

¹⁷³ Uo. 6. cikk (ii).

¹⁷⁴ Uo. 12. cikk (1).

gok öröklését. Ebben felsorolja a kizárólagos vagyoni jogokat, s felhívja a figyelmet ezek örökölhetősége tekintetében, hogy az élő előadással összefüggő kizárólagos vagyoni jogok öröklése fogalmilag kizárt.¹⁷⁵ E fogalmi kizártság azonban átértékelődik abban az esetben, ha a generatív MI alkotómunkája értelmezhető a színész előadásának rögzítéseként, illetve az eredeti felvétel többszörözéseként. Ebben az esetben ugyanis az erre vonatkozó jog is örökölhetővé válik, s gyakorolható az örökösök által.

Az EJI szintén kiigazítást nyújt a hasznélvezeti jog tekintetében, amelyben felhívja a figyelmet azokra az esetekre, melyek során az öröklés által hasznélvezeti joghoz jutó személy az előadóművészi jogokat terhelően is élvezzi ezen jogát, így „az elhunyt előadó teljesítményének hasznosításából (felhasználásából) származó minden bevétel, jogdíj a hasznélvezőt illeti”.¹⁷⁶ Az elhunyt színészek teljesítményéből azok halála után egyfajta kedvezményezett-ként díjazásban részesülő személyek, akik a valódi jogot nem szerezték meg átruházás által, a *right of publicity* elveihez közelítő alapokon jutnak haszonhoz, tekintettel a halál előtt az előadóművész által kifejtett teljesítményéből fakadó, halál utáni díjazás elemeinek megjelenésére.

6.5. A személyiség forgalomképessége

A Ptk. nem definiálja a személyiség pontos fogalmát,¹⁷⁷ Reines János azonban Petrik Ferenc meghatározására hívja fel a figyelmet tanulmányában,¹⁷⁸ mely az elhunyt színészek digitális feltámasztásához is iránymutatásként szolgálhat. E megfogalmazásban Petrik a „test és a szellem elválaszthatatlan egysége[ként]”¹⁷⁹ utal a személyiségre, mely az „egyén viselkedését és gondolkodását”¹⁸⁰ fejezi ki, teszi láthatóvá a külvilág számára. Petrik mindehhez „értékminőséget” társít, amely azonban következőképpen a személyiségjegyek értékének fennállását, az azok közti mérlegelhetőséget is kifejezheti.¹⁸¹ A generatív MI nyújtotta lehetőségekkel azonban e megállapítás elévültnek látszik, hiszen a színészek digitális megjelenése lehetővé teszi, hogy a színész személyétől elszakadhasson a megjelenése, megfelelő adatbázis mellett teljesen elhagyható a személyes közreműködés is. Habár a személyiség védelme érvényesítésének személyhez kötöttsége főszabályként funkcionál a Ptk. szerint,¹⁸² mégis a kegyeleti jog, ha közvetetten is, hozzájárul a személyiség *post mortem* védelméhez. Így az emberi méltóság megsértéséért járó ellenértéket illetően kétséges, hogy az csak a sze-

¹⁷⁵ https://www.eji.hu/cikk/eloadomueveszi_jogok_oroklese.

¹⁷⁶ I. m. (175).

¹⁷⁷ Reines János: A right of publicity esélyei a magyar jogban. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2023, p. 63.

¹⁷⁸ Reines: i. m. (177), p. 64.

¹⁷⁹ Uo.

¹⁸⁰ Uo.

¹⁸¹ Uo., p. 64.

¹⁸² Ptk. 2:54. § (1).

mély életében történt sérelmek kompenzálásaként értelmezhető, vagy a jogutódok a *right of publicity* elvéhez hasonlóan esetleg ezt örökölhették is.

A személy kívüljár számára való megnyilvánulása alkalmazható kereskedelmi célú megjelenítés formájában, melyet hírneve befolyásol, ezáltal kereskedelmi értékkel bír. Ilyen kereskedelmi érték jelenthet meg a színészek rajongótáboraként szolgáló hűséges nézők által, akiket a filmért fizetett ellenszolgáltatások során a színész személyisége motivál a film iránt felmerülő kíváncsiságot megelőzve.

Menyhárd Attila az említett értékeket a szellemi tulajdon-jog és a személyiségi jog határára helyezi el, arra hivatkozva, hogy piacépességük a személyhez fűződő felhasználási engedély követelményén alapszik.¹⁸³ A merchandisingjogokhoz hasonlóan ezáltal a személyiségjegyek is bírhatnak értékkel, azonban forgalomképességük, s így a jogutódok általi jogszerezés, mely a *post mortem* engedélyezést lehetővé tehetné, ebből nem vezethető le helyesen.

Látható, hogy a *right of publicity* nézete is a tulajdonjogi megítéléshez közelít a probléma feloldásához, így érdemes ezt a felfogást is megvizsgálni. A polgári jog a forgalomképes, illetve forgalomképtelen dolgokat az embert illetően változatosan kategorizálja. A digitális személyiségek az előállítás módjának köszönhetően többszörözhető javak, így ezeket illetően az átruházás helyett a felhasználási engedélyezés a domináló jogviszony. Megvizsgálva a szerzői jogok körében alkalmazott felhasználási szerződést, annak megkötése során nem történik valószínű jogátruházás a felhasználóra,¹⁸⁴ ezen jogok továbbra is a szerzőt illetik meg,¹⁸⁵ pusztán „kiterjeszti” ezeket a felhasználó számára. Ezzel hasonlatos a személyiségi jogok tekintetében történő rendelkezési jog, mivel az öröklés által megszerzett jogosultságok során sem más személye feletti rendelkezés történik az adott személy halálát követően, hanem, feltételezve a forgalomképességet, a jogutódra átruházott jogosultságok útján a felhasználó pusztán engedélyt kap, nem kizárólagos továbbengedélyezési és rendelkezési jogot.¹⁸⁶

Azáltal azonban, hogy a személyiségjegyek nem forgalomképesek, az azokkal kapcsolatos rendelkezési jog sem ruházható át, így sem az örökös, sem más személy nem jogosult a felhasználáshoz szükséges engedélyt megadni. Menyhárd Attila ezt a jelenséget úgy értékeli, hogy a személyiségjegyek kereskedelmi vonatkozásban „közkinccsé, szabad felhasználás tárgyává válnak”,¹⁸⁷ ennek azonban csupán a kegyeleti jog szabhat határt, mely a korábbiakban kifejtettek szerint korlátozott lehetőségeket jelent, a vagyoni ellentételezés hiányával párosítva.

¹⁸³ Menyhárd Attila: A magánélethez való jog elméleti alapjai. In *Medias Res*, 3. évf. 2. sz., 2014, p. 402.

¹⁸⁴ Dr. Sági Edit, dr. Bíró György: Az átruházás szerepe a polgári jogban, különös tekintettel a jogintézmény szerzői jogi vonatkozására. Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola Kiadványsorozata, 14. kötet, Miskolc, 2014, p. 315.

¹⁸⁵ Uo.

¹⁸⁶ Szjt. 43. §.

¹⁸⁷ Menyhárd: i. m. (135), p. 81.

A színészek személyiségjegyei kétségkívül értékkel bírhatnak, akár a színészek által ki-fejett előadások vagyoni értékét tekintve is. Azonban a színész életében tett felhasználási engedélyezésen kívül, a forgalomképtelenség miatt, halálát követően a felhasználás engedélyezése már nem értelmezhető, szemben az amerikai *right of publicity* felfogásával. Utóbbi azonban teret is enged a generatív MI színészeket helyettesítő alkalmazásának, így a hazai szabályozást illetően meggondolandó, hogy ez lehet-e a forgalomképesség elismerésének célja, illetve mellékhatása.

6.6. A digitális személyiség

A generatív MI alkalmazása nem csak a professzionális felhasználásban jelenik meg, hiszen a felhasználók által előszeretettel használt népszerű közösségi platformokon is, mint a Tiktok, Instagram, Facebook, egyre gyakrabban találkozhatunk mesterségesen létrehozott audio- és képfelvételekkel. Az említett közösségimédia-platformok algoritmikus működésének köszönhetően a közzétett tartalmak viszonylag rövidebb időtartam alatt nagy közönséghez tudnak elérni, ami az információáramlás szempontjából hatékony, azonban az információ pontossága és a megfelelő tájékoztatás háttérbe szorulhat általa. A generált felvételek is ilyen sorsra juthatnak a kevésbé tájékozott felhasználók előtt vagy az MI használatának feltüntetése hiányában. A platformon találkozhatunk továbbá a szórakoztatás céljából is készített felvételekkel, amelyekben egyes dalokat más-más ismert ember hangján szólaltatnak meg.¹⁸⁸

Manapság népszerűvé vált, hogy a hagyományos reklámokat felváltsák ismert személyekkel való hirdetéssel, mely során a kedvelt hírességbe vetett bizalom kiterjedhet a márkába, termékbe vetett bizalom kialakulására is.¹⁸⁹ Ennek megteremtésére pedig az MI segítségével már nincs szükség valódi emberek megkeresésére, a technológia alkalmazásával már digitális személyiségek, influenszerek is generálhatóak,¹⁹⁰ minden igényhez és kereslethez megfelelően szabott tulajdonságokkal ellátva. A gép tanulómechanizmusát alkalmazva a tökéletes személyiség építhető fel egyes kereskedelmi célok elérésére, üzenetek közvetítésére, tekintettel az algoritmus saját felhasználóinak képéről történt kiépítésére.

A népszerű influenszermarketing az online térben ezáltal kihívások elé nézhet. A spanyol MI-influenszer megalkotója a kisebb márkák piacra törésével kapcsolatban a márka versenybe való könnyebb belépését említi előnyként, s a hírességekkel való együttműködéssel szembeni pozitív hatásként.¹⁹¹ Így kisebb költséggel, akár teljesen személyre szabott együttműködést biztosító „személyhez” juthat. Ebben a már említett „értékminőség” fedezhető

¹⁸⁸ <https://www.musicradar.com/how-to/ai-vocal-covers>.

¹⁸⁹ <https://aicontentfy.com/en/blog/benefits-of-influencer-marketing-for-building-trust>.

¹⁹⁰ <https://www.euronews.com/next/2024/01/20/meet-the-first-spanish-ai-model-earning-up-to-10000-per-month>.

¹⁹¹ Uo.

fel, s a gyakorlatban tapasztalható, személyiséghez rendelt érték megnyilvánulása, mely az értéként elfogadott tulajdonságokat védi.¹⁹²

7. KISKAPUK AZ ÚJ ÉLETHEZ

Egy hírességet formáló individuum a megjelenésén túl számos összetevőből áll. Ilyen az illető hangja, az azt egyedivé tevő beszédbeli sajátosságok, egy-egy ikonikus szokás vagy a stílusa. Ezek a személy személyiségi jogi védelmének küszöbén állva szintén a technológia általi megjelenítés, rögzítés tárgyai lehetnek. Mind a színész, aki megjeleníti, mind a filmen dolgozó közreműködők ennek alkotórészei lehetnek, így érdemes megvizsgálni, hogy az ilyen egyediségek átvétele milyen sikerességgel alkalmazható a digitális személyek megalkotása során.

7.1. A stílus és személyiségjegyek szerzői jogi megítélése

Tipikus eset, amikor egy festő stílusjegyeit alkalmazva alkotnak újra egy képet, művet. Ez történt abban az amerikai esetben is, mely során a híres holland festő, Rembrandt alkotásait táplálták az MI adatbázisába, s a gépi tanulás folyamán a rendszer képes volt a festő stílusát reprodukálva új műveket létrehozni.¹⁹³ Eltekintve jelen helyzetben attól, hogy a festő halálát követő szerzői jogi védelem ideje már lejárt, ennek fennállása esetén sem hivatkozható sikeresen a mű engedély nélküli felhasználása pusztán a stílusjegyek másolását illetően. Habár a stílus megkülönböztető, egyéni, eredeti jellegű lehet, mégsem alkalmas a védelem elnyerésére.¹⁹⁴ Így a színész (adott esetben közszereplő) stílusának utánzásával is alkothatóak védett művek anélkül, hogy az inspirációként szolgáló mű szerzőjének engedélyéhez lenne kötve az alkotó. Az Sztj. a szabad felhasználás körében külön felhatalmazást ad a stílusutánnat céljából való használatra,¹⁹⁵ ezzel is érzékelhető a visszaélés hiánya az eredeti mű függvényében.

A generatív MI által lehetőség adódik arra, hogy kikerülje az alkotó az ihletet adó előadó-művész megjelenítését, ezáltal a képmás jogellenes használatát, s anélkül, hogy az adott előadó-művészre emlékeztető megjelenítést alkalmazna, eredményként pedig az általa előadott kedvelt stílus közvetíthető a közönség felé. Az adatbázisként szolgáló személyek másának módosításával vagy vegyítésével, mint ahogy Simone került megalkotásra, a vágyott impresszió hozható létre a valódi személy szereplése, akár felismerhetősége nélkül.

¹⁹² Reines: i. m. (177), p. 64.

¹⁹³ https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/05/article_0003.html

¹⁹⁴ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (66), p. 288–289.

¹⁹⁵ Sztj. 34/A. §.

A stílus haszonszerzés céljából történő utánzása azonban versenyjogi közegben megjelenik jogsértő magatartásként¹⁹⁶ mint tisztességtelen verseny, melyet jogszabály tilt.¹⁹⁷ Ezt figyelembe véve átgondolandó az előadóművészek munkáját használni ihletnek, s jogi szempontból kedvezőbben szolgálhat új, független koncepciót, előadást alkalmazni, hiszen az inspiráció és az imitáció között vékony lehet a határvonal.

Ehhez hasonlóan a hang is önmagában csak ötletnek minősül.¹⁹⁸ A forgatókönyvben, dalszövegben megírt szövegek, hanglejtések instrukciói és az előadóművész saját alkotói megnyilvánulása hozzátett értéként szolgálhatnak, s ezek alkalmasak arra, hogy védendő művé emeljék a hang kifejeződését. A hangfelvételek magukban hordozzák mind az előadást, melyben a hang érzékelhetővé vált, mind az alkotói munkát,¹⁹⁹ mely ezt előzte meg.

Egy brazil jogeset is foglalkozik e problémakörrel, mégpedig az elhunyt dél-koreai énekes, Kim Kwang-seok karrierjét próbálták a generatív MI segítségével feltámasztani egy virtuális személyiség keletkeztetésével. A művész hangján olyan dal szólalt meg, melyet korábban nem vettek fel.²⁰⁰ Mivel az MI nem a felhasznált dalt másolja le, hanem egy új produktumot hoz létre a hang felhasználásával, mely nem áll szerzői jogi védelem alatt, nem fenyegeti az MI alkalmazóját a plágium veszélye sem. A művész családja pozitívan reagált a technológia adta lehetőségre, nem gondolva a vagyoni jogokhoz kapcsolódó előnyre, melyhez hozzá tudtak volna jutni családtagjuk még életében felvett művének engedélyezéséből származóan. Azáltal, hogy a program megragadta az énekes beszédmódját, képes volt emberi érzelmek benyomását kelteni, s ezzel személyisége virtuális környezetben élhetett tovább.

Egy sikeres digitális karakter térnyerése fedezhető fel az említett film „főszereplőjénél”, Simone-nál, aki színészi karrierjét túllépve kezdett énekesi pályába. A digitálisan megalkotott hangok sikerét az a 2023-ban történt eset is alátámasztja, melyben két híres énekes hangját generatív MI segítségével klónozták, akkora sikert aratva, hogy a zeneszámot illetően a Grammy-jelölési lehetőség is felmerült és vitát váltott ki.²⁰¹

Ismerve a személyiségi jog forgalomképességének problémakörét, az elhunyt előadóművész hangjának ellenérték nélkül történő engedélyezése a kegyeleti jog körében tett fellépésről való lemondásként értékelhető. A kegyeleti jog olyan minősítése, mint a túlélők személyiségi joga,²⁰² csak a saját vonatkozásukban való jogsértést teszi lehetővé, az elhunyt személy személyiségi jogának megsértése jogképessége megszűnése okán kizárt.²⁰³

¹⁹⁶ Daniel J. Temming: The Copyright Revision Act of 1976: Style Revived. Northern Kentucky Law Review. 1978. 5. sz.

¹⁹⁷ 1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról, 2. §.

¹⁹⁸ Schwertner Nikolett Beatrix: A zeneművek szerzői jogi szabályozása egy zeneszerző szemszögéből. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 3. sz., 2014. június, p. 67.

¹⁹⁹ Boytha György, Csehi Zoltán: Boytha György válogatott írásai. Gondolat, Budapest, 2015, p. 246–255.

²⁰⁰ Siqueira, de Morais, Tena: i. m. (36), p. 156.

²⁰¹ CNET: This AI Deal Will Let Actors License Digital Voice Replicas.

²⁰² Vékás, Gárdos: i. m. (48).

²⁰³ Ptk. 2:4. §.

7.2. Minták átvétele, a *sampling* módszerének alkalmazása

A zenei művek és hangfelvételek esetén felmerül a *sampling* alkalmazási lehetősége, mely fogalom „egy zenei részlet több-kevesebb módosítással egy új hangfelvételbe illesztésére”²⁰⁴ utal. Magyar értelmében tekintve a mintavétel kifejezés utalhat a módszer működésére, azonban szerzői jogi értelemben ez az ötlet megformálásához hozzájáruló alapot jelentené, ihletszintig jut el a mintavétel során az alkotó, míg a *sampling* kifejezi az ezáltal megalkotott, oltalom alatt álló művet is.

A *sampling* technikáját gépi programmal, jelen esetben az MI-vel még egyszerűbb kivitelezni, illetve a megalkotott mű egyedisége is magasabb fokon mutatkozhat meg a gépi tanuláson alapuló módosítás lehetőségével. Amennyiben az új felvételbe ültetett korábbi részlet nem lépi túl a *sampling* szabad felhasználási határait, új, szerzői jogilag védett mű jöhet létre. A generatív MI technológiája is analógia útján megfeleltethető a *sampling* mechanizmusának, tekintettel arra, hogy az MI-rendszer is egy már létező felvétel alapján új alkotást hoz létre. Továbbá a *sampling* esetében szükséges az eredeti felhasznált mű felismerhetősége,²⁰⁵ míg átdolgozás esetén az új mű elkülönül az eredetitől.²⁰⁶ Megállapítható, hogy mind a mű átdolgozása során, mind *sampling* eredményeként a mű integritása is sérülhet, mely a szerző személyhez fűződő jogainak körébe tartozik,²⁰⁷ így elengedhetetlen a két fogalom elválasztása annak érdekében, hogy az esetleges sértő felhasználások kifejezett engedély hatására vagy a hozzájárulás hiányában jöttek létre. A metódust érintően a Pelham és társai-ügyben ugyanakkor kimondta az Európai Unió Bírósága az előzetes döntéshozatali eljárásra előterjesztett kérdésekre válaszolva, hogy a hangfelvételbe foglalt átvett hangrészlettel szemben a jogosult a többszörözési jog megsértésére hivatkozva joggal fellelphet jogérvényesítés céljából.²⁰⁸ E döntésben láthatjuk az adatbázisok során tárgyalt szerzői jogi akadályt, mely megköveteli a művek felhasználására vonatkozó hozzájárulást. Így a *sampling* módszere sem hivatkozható feltétel nélkül.

A filmgyártás szempontjából az előadóművész helyettesítésére, habár korlátozottabb mértékben, mintha teljesen új felvételeket hoznának létre, mégis alkalmas a *sampling* módszere is. Példaként egy szinkronszínész korábban felvett hangfelvételének megfelelő megvágása, vagy az új film olyan szövegezése, mely a korábbi felvételek szövegét használva, s azok sorrendjének módosításával hozza létre a filmben hallható párbeszédeket, képes mellőzhetővé tenni egyrészt a szinkronszínészeket, másrészt az MI-t. Természetesen ez a hipotetikus példa kevésbé összetett művek létrehozása esetén alkalmazható, mivel a felvételek palettája

²⁰⁴ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (66), p. 102.

²⁰⁵ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (66), p. 167–168.

²⁰⁶ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (66).

²⁰⁷ Sztj 13. §.

²⁰⁸ C-476/17.

igen korlátozott, véges számú. Mégis érdemes e lehetőséget megemlíteni az MI generatív felvételeinek előállítása során tárgyalt szerző jogi minősítés során.

7.3. Közéleti szereplők tőrési kötelezettsége

A személyek egy különleges csoportját teszik ki azok az egyének, akiket az átlagos mértéknél kisebb szintű védelem illet meg a személyiségük nyilvánosság előtti felfedése során. A közéleti szereplői minőség kifejezetten a közérdeklődés és a közéleti megnyilvánulások függvényében állapítható meg, amely jellemzők a színészek esetében is fennállnak.²⁰⁹ A közéleti szereplők nyilvános szereplése során való megjelenés rögzítése a személy hozzájárulása nélkül is szabadon megtehető, éppúgy, mint az ilyen felvétel felhasználása.²¹⁰ Ez a szabályozás merőben ellentmond a képmás és hangfelvétel készítését illető alapvető rendelkezéseknek, hiszen a Legfelsőbb Bíróság a BH1985.57.sz. határozatában kiemelte e felvételek elkészítéséhez, illetve felhasználásához való hozzájárulási követelmény különállóságát.²¹¹ Tehát nem lehet kiterjesztően értelmezni az elkészítésre adott engedélyt a felhasználásra vonatkoztatva. A kiterjesztett tőrési kötelezettség azonban mennyiben válhat a generatív MI által létrehozott felvételek táptalajává?

Természetesen a Ptk. nem hagyja teljesen korlátozásmentesen a közéleti szereplők helyzetét sem, hiszen mindezt a szükségesség és arányosság mértékének bevezetésével teszi, a közügyek keretein belül.²¹² Ezáltal a nyilvános szereplés és a magánéleti vonzatú megjelenés elválasztandó. A visszaélősszerű felhasználások egyértelmű jogsértést eredményeznek,²¹³ így ennek fényében vizsgálendő a használat tartalma.

Takó Sándor a Legfelsőbb Bíróság BH 2006.282.sz. eseti döntésére hivatkozva vezeti le a közéleti szereplők képmásának szabad felhasználási körén kívül eső, közéleti megnyilvánulástól független esetek megítélését.²¹⁴ E határozat kiemeli, hogy az engedély követelménye fennáll azokban az esetekben, amikor a felhasználás magánélettel kapcsolatos, illetve a közéleti tevékenység körébe nem sorolható.²¹⁵

Következésképpen a közéleti szereplők képmásának felhasználása a szórakoztatás, s nem mellesleg a vagyoni haszonszerzés céljából készült filmek esetén visszaélősszerű magatartásként értelmezhető, amennyiben az nem a véleménynyilvánítás szabad gyakorlása körében

²⁰⁹ Koltay András: A közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelmének elemei az Európai Unió államaiban: <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/7725323>.

²¹⁰ Ptk. 2:48. §.

²¹¹ BH1985. 57

²¹² Ptk. 2:44. §.

²¹³ Molnár Hella: A közéleti szereplők személyiségi jogainak védelme. In: Görög, Menyhárd, Koltay: i. m. (120), p. 22–23.

²¹⁴ Takó Sándor: Az emberi képmás filmalkotási és filmterjesztési célú felhasználásának személyiségi jogi vonatkozásai. In: Görög, Menyhárd, Koltay: i. m. (120), p. 322.

²¹⁵ Gyarmati Emese: A képmáshoz való jog polgári- és médiajogi vonatkozásai. Acta Iuvenum Caroliensia, 8. évf. 2016, p. 68.

történik. A személy képmásának, illetve hangjának felhasználása az emberi méltóság sérelme nélkül történhet csak,²¹⁶ ami egy mesterségesen létrehozott digitális leképezés esetén vitatható. Az elhunyt közéleti szereplők generatív MI által megjelenített személyisége ezáltal igen nagy mértékben függ a használat céljától. Ilyen, személyhez fűződő kegyeleti jog esetén azonban kétségesse válhat, hogy a kegyeleti jog jogosultjának emléke milyen mértékben sérülhet, s a közéleti személy tűrés kötelessége mennyire terjed ki a kegyeleti jog jogosultjára.

Tattay Levente kiemelte a Zámbó Jimmyt érintő BH2005/ 119.sz. határozat esetében, hogy egy előadóművész tekintetében kiemelten jelentős, hogy a halála után negatív kép ne alakuljon ki róla.²¹⁷ Ebben az ügyben is látható, hogy az emberi méltóság megsértése okán megvalósult a jogsértés a közéleti szereplő ilyen minősége ellenére is, s az előadóművészt halála után megörökítő újságíró az ábrázolás jellege miatt jogellenes magatartást követett el.²¹⁸ Az a nézet, mely szerint a kegyeleti jogban él tovább az elhunyt személyiségi joga,²¹⁹ a közéleti szereplőnél elveszíti a tűrés kötelességet magába foglaló korlátozottabb személyiségi védelmet, s az univerzális, mindenkit egyenlően jogosító kegyeleti jogot biztosítja.

7.4. A *fair use* lehetősége

A szerzői jogi alkotások tekintetében mind az amerikai jog, mind az uniós szabályozás meghatározza a *fair use*, vagyis a szabad felhasználás esetköreit. Ezáltal az alkotás felhasználóját nem kötelezik a mű felhasználását szabályozó szigorú rendelkezések, mint a díjfizetés vagy az engedély megszerzésének kötelezettsége.²²⁰

Az amerikai szabályozás négy lépcsőjét ismeri a szabad felhasználás esetkörének megállapításához, melyek a használat célhoz és jelleghez kötöttsége, a szerzői jog természete, a felhasznált mű mennyisége és lényegessége a mű egészéhez viszonyítva, illetve a felhasználás hatása az eredeti mű potenciális piacára vagy értékére.²²¹ Az célhoz és jelleghez kötöttség kikötésének kielégítése a nonprofit oktatási célzat és a kereskedelmi célzat elkülönítésében rejlik,²²² mely a filmgyártás esetében elsődlegesen az utóbbi körébe esik. Amennyiben az előbbi szándék áll a film létrehozása mögött, megvizsgálandó a második kikötés is, mely a kreatív munka ösztönzését fejezi ki, azaz az eredeti mű elhelyezkedését egy olyan skálán, melynek egyik végpontja a tényszerű, a másik pedig a kreatív.²²³ Habár az eredeti filmek kreatív jellege a generatív MI alkalmazása esetében kevésbé lényeges, mivel a történet helyett a karakterekre fókuszál, a karakter megformázása, megjelenítésének módja válhat

²¹⁶ Ptk. 2:44. §.

²¹⁷ Tattay: i. m. (144), p. 375.

²¹⁸ Uo.

²¹⁹ Uo., p. 281.

²²⁰ Szjt. 33. § (1).

²²¹ U.S. Congress. (1958) United States Code: Copyright Office, 17 U.S.C., 107. § (1)–(4).

²²² Uo. 107. § (1).

²²³ <https://www.copyright.gov/fair-use/index.html>.

döntő motívummá. A harmadik feltétel esetén a bírói gyakorlat jelenti a megállapíthatóság alapját.²²⁴ A végső feltétel pedig az eredeti műre gyakorolt hatást vizsgálja, s annak az új mű létrehozását követő értékét.²²⁵ Olyan film esetén, melynek a generatív MI segítségével gyártják le következő részeit, az új részek az eredeti filmnek nagyobb népszerűséget is szerezhetnek, újabb nézettségi hullám alakulhat ki e korábbi filmet érintően.

Ehhez képest a hazai szabályozás vizsgálatához az Szjt.-t alapul véve a 33. § (2) bekezdésének rendelkezése szolgál a taxatív elemeken túl iránymutatásként. E rendelkezés szerint „a felhasználás a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezések alapján is csak annyiban megengedett, illetve díjtalan, amennyiben nem sérelmes a mű rendes felhasználására és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, továbbá amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.”²²⁶ Következésképpen ezek MI általi felhasználása akadályba ütközhet a tisztesség követelményének teljesítése esetén az előadóművész hozzájárulása hiányában. Közszerplők esetén azonban a kiterjesztett tűrési kötelezettség okán érdemes a Ptk. szabályozásait is bevonni a vizsgálat körébe, hiszen a 2:48 § (2) bekezdése mellőzni engedi a hozzájárulás követelményét, s a tűrési kötelezettség a tisztesség követelményét is eltérő mércéhez szabhatja. Így olyan szerzői alkotás, mely közéleti szereplőt jelenít meg, a megfelelő rögzítés és felhasználás követelményének kielégítése esetén, s a szabad felhasználás keretein belül maradva, a generatív MI jogszerű felhasználásának tárgyává válhat. Stump Krisztina a tanulmányában azt a következtetést vonja le a közéleti szereplőket illetően, hogy az ilyen személyekről készült felvételek felhasználási céljuktól függetlenül korlátlanul felhasználhatóak, s e személyek hozzájárulása sem szükséges hozzá.²²⁷ Ez azonban a digitális formába öntött személyiség korlátlan felhasználásához vezethetne a színészi munka piaci értékének veszélyeztetésével s a szellemi alkotótevékenység ösztönzésének megtagadásával, mely ösztönzés azonban az Szjt. preambulumban alapvető célkitűzéseként szerepel,²²⁸ így a törvény rendelkezései sem értelmezhetőek ezzel ellentétesen.

A közéleti szereplők korlátozott személyiségvédelme okán e személyek továbbá az utánzás- vagy paródiacélú felhasználást is kötelesek tűrni,²²⁹ mely a róluk készült felvételekhez kapcsolódik. Ezáltal a személyiségi jogok körébe tartozó képmás és hangfelvétel védelme nem áll a közéleti szereplőkről készülő generatív MI alkalmazásának útjába, pusztán az elhunyt közéleti szereplőkhöz kapcsolódó kegyeleti jog, illetve az „indokolatlanul bántó, sértő vagy lealacsonyító” kifejezésmód²³⁰ szabhat határt.

²²⁴ Uo.

²²⁵ Uo.

²²⁶ Szjt. 33. § (2).

²²⁷ Stump: i. m. (147), p. 553.

²²⁸ Szjt. Preambulum.

²²⁹ Görög, Menyhárd, Koltay: i. m. (120), p. 19.

²³⁰ BH2000. 293.

7.5. Küzdelem vagy zöld út?

A jogalkotó számára a legfontosabb eldöntendő kérdés, hogy az elhunyt színészek digitális helyettesítése s személyiségük feltámasztása támogatandó cél, vagy inkább ennek visszaszorítása a követendő út.

A kis hableány a szárazföldi életért cserébe hangját a tengeri boszorkánynak adja, s hang nélkül marad. A való életben ezzel szemben a személy hangjának kizárólagos felhasználási engedély általi átengedése tulajdonképpen hang nélkül hagyná tulajdonosát? A Siri hang alapjaként szolgáló Susan Bennett esetében is felfedezhető volt a visszaélés mozzanata, ám a megfelelő díjazás mellett is kétséges a jövőben történő felhasználás etikussága. Elhunyt színészek esetén pedig főként érzékeny ennek a megközelítése, tekintettel a személyiségi jogok és a kegyeleti jog viszonyára, s a díjazásra való jogosultság kérdésére.

A közös jogkezelők elvét alkalmazva a színészek jogainak kezelésére az amerikai gyakorlat mintáját érdemes megvizsgálni. A SAG-AFTRA amerikai szakszervezet több, mint 160 000 előadóművészt, köztük színészeket, szinkronszínészeket s kaszkadőröket képvisel.²³¹ A szervezet legutóbb az énekesről, Taylor Swiftől készült deepfake felvételek kapcsán nyilatkozott ügyfelei védelméről, sürgetve a jogalkotót a generatív MI általi alkotások elleni küzdelem lezárása érdekében.²³² A szervezet, megelőzve a jogalkotást, előreutató lépést tett, merőben megváltoztatva a digitális szinkronszínészek sorsát, s aláírt egy egyezményt, mely a szinkronszínészek hangjának digitális másolatait érintő, az MI általi módosítást eredményező klónozást engedélyezi.²³³ Ezáltal a klónozott hangokért a szinkronszínészek díjazásra jogosultak, s szabályozott keretek közt történhet a felhasználás, melyet a szakszervezet és a technológiát alkalmazó stúdió közötti megállapodás biztosít. Ugyanakkor a tanulóadatként való felhasználást jelen egyezmény sem rendeli hatálya alá, ami az egyezmény kidolgozottsága ellen szól.

Ezzel szemben az EJI az előadóművészek által kifejtett teljesítmény engedélyezési jogkörét gyakorolja az előadóművész megbízása alapján, továbbá a díjigény érvényesítése is az EJI hatáskörébe tartozik.²³⁴ Előbbi jogkör azonban pusztán a mű „változatlan és csonkítatlan továbbközvetítésére”²³⁵ terjed ki, így az előadóművészek kimondott személyiségi jogainak védelme helyett a szellemi alkotások védelmére hivatott az egyesület. Tehát a magyar előadóművészi jogvédő szervezet szintjén olyan védelmi struktúra még nem ismert a gyakorlatban, mint az amerikai esetben a kétoldalú megegyezés biztosította keretek közé szorított felhasználás.

²³¹ <https://www.sagaftra.org/about>.

²³² <https://www.sagaftra.org/sag-aftra-statement-taylor-swift-and-george-carlin-digital-fakes>.

²³³ CNET: *This AI Deal Will Let Actors License Digital Voice Replicas*.

²³⁴ https://www.eji.hu/cikk/eladmvszi_jogvd_iroda_alapszablya.

²³⁵ L.: https://www.eji.hu/cikk/eji_nyilvantartasba_vetele_nkom_kozlemeny.

8. KONKLÚZIÓ

Bepillantást nyerve az amerikai szabályozásba, elgondolkodtató, hogy azokban az amerikai államokban, melyekben a *right of publicity* joga elismert, a jogutódok vajon jogszerű engedélyezési jogkörben eljárva tilthatnák vagy szorgalmazhatnák-e a művész személyiségjegyeinek továbbélését. Mind a személyiség forgalomképtelensége mellett, mind a szellemi alkotások jogának aktuális álláspontja mellett, a hazai jogszabályok értelmében a technológia adta gyakorlati kihívások megoldása kiforrott szabályozás által még várat magára. Az esetek nemzetközi jellege kiemelt befolyást gyakorolhat viszont a szabályozás kialakítására. Akár a szerződésekbe foglalt hozzájáruló vagy tiltó rendelkezések kifejezett jogszabályi lefektetésével, akár az elhunytak hagyatékát gondozó személyek jogosultsági körének részletes körülhatárolásával, akár a *right of publicity* implementálásával, az amerikai mintát látva az egyre növekvő számú felhasználási szükséghelyzet megkívánja a kimondott jogszabályi kereteket. Összességében megállapítható, hogy az előadóművészi teljesítmény mindenképpen ösztönzést s kiemelt védelmet kíván meg a generatív MI modern alkotásaival szemben. A megfelelő egyensúly megteremtése a technológia adta lehetőségek kihasználása és az emberi értékek becsben tartása között paradigmaváltás következményét vonhatja maga után.